

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Bakalářská práce

2015

Kateřina Čechová

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

**Proměna Výchovného ústavu, dětského domova
se školou, základní školy a školní jídelny
Králíky**

Bakalářská práce

Autor: Kateřina Čechová
Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě
Vedoucí práce: Mgr. Martina Macková, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Ústav sociální práce

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Čechová**
Osobní číslo: **U12115**
Studijní program: **B6731 Sociální politika a sociální práce**
Studijní obor: **Sociální práce ve veřejné správě**
Název tématu: **Proměna Výchovného ústavu, dětského domova se školou, základní školy a školní jídelny Králíky**
Zadávací katedra: **Oddělení sociální práce a sociální politiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Hlavním cílem práce je zmapovat proces transformace tradičního výchovného ústavu zaměřeného na děti s poruchami chování a zachytit významné trendy, které se postupně uplatňovaly a uplatňují při výchovné péči o klienty a ovlivňovaly a ovlivňují podobu sociální práce vykonávané v zařízení. Teoretická část bude vycházet z legislativy, která upravuje tuto oblast speciálního školství, z historických pramenů, které zachycují budování a rozvoj ústavu, a z teoretických poznatků, které se týkají sociální práce s cílovou skupinou dětí a mládeže s poruchami chování. Praktická část se zaměří na zpracování projektu výzkumu a pilotáž. Bude využita metoda indukce, analýzy a syntézy a technika rozhovoru. Studijní zdroje: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna Králíky ? <http://www.vudds-kraliky.cz>. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. Mládež a delikvence. 2. Rozšířené a aktualizované Vyd. Praha: Portál, 2011.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martina Macková, Ph.D.

Oddělení sociální práce a sociální politiky

Datum zadání bakalářské práce: **5. února 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2015**

L.S.

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

ředitel

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 17. 3. 2015

Kateřina Čechová

Abstrakt

ČECHOVÁ Kateřina. *Proměna Výchovného ústavu, dětského domova se školou, základní školy a školní jídelny Králíky*. Hradec Králové 2015, počet 82 s. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Hlavním cílem práce je zmapovat proces transformace tradičního výchovného ústavu zaměřeného na děti s poruchami chování a zachytit významné trendy, které se postupně uplatňovaly a uplatňují při výchovné péči o klienty a ovlivňovaly a ovlivňují podobu sociální práce vykonávané v zařízení. Práce bude vycházet z legislativy, která upravuje tuto oblast speciálního školství, z historických pramenů, které zachycují budování a rozvoj ústavu, a z teoretických poznatků, které se týkají sociální práce s cílovou skupinou dětí a mládeže s poruchami chování.

Praktická část se zaměří na zpracování projektu výzkumu a pilotáž. Bude využito metod indukce, analýzy a syntézy a techniky rozhovoru.

Klíčová slova: ústavní výchova, výchovná zařízení, speciální školství, ústavní výchova a sociální práce, poruchy chování, proces transformace ústavní výchovy.

Abstarkt

ČECHOVÁ Kateřina. *Transformation of the Educational Institute, children's home with school, elementary school and school canteen Králíky*. Hradec Králové in 2015, the number of pages 82. University of Hradec Králové: Department of Social Work

The aim of this thesis is to describe the process of transformation of the traditional educational institution focused on children with behavioral disorders and to picture a significant trends that were applied in the course of time and currently are applied in educational care for clients and influenced the form of social work carried out on the facility. The thesis will be based on the legislation that governs this area of special education, from historical sources that depict building and development of the institute, and theoretical knowledge concerning social work with the target group of children and youth with behavioral disorders.

The practical part will focus on project development research and piloting. There will be used methods of induction, analysis and synthesis, and interview techniques.

Key words: institutional education, educational facility, special education, institutional education and social work, behavioral disorders, transformational proces of institutional education.

Obsah

Úvod	10
1. Základní pojmy	11
2. Ústavní výchova realizovaná ve výchovných zařízeních pro děti a mládež ...	13
2.1 Typy výchovných zařízení.....	16
2.2 Východiska ústavní výchovy podle platné legislativy k 31. 12. 2014.	19
2.3 Proces transformace v oblasti ústavní výchovy.....	22
3. Děti s poruchami chování	25
3.1 Charakteristika a klasifikace poruch chování.....	26
3.2 Příčiny vzniku poruch chování	28
3.3 Důsledky poruch chování.	30
4. Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna Králíky	31
4.1 Základní charakteristika zařízení.....	32
4.2 Historie zachycující budování a rozvoj ústavu.....	36
4.2.2 Současnost Výchovného ústavu, dětského domova se školou, základní školy a školní jídelny v Králíkách	39
4.3 Výchovná a sociální práce s cílovou skupinou.....	40
4.4 Proces transformace Výchovného ústavu, dětského domova se školou v Králíkách a vývojové trendy	43
5. Příprava a realizace výzkumného řešení	48
5.1 Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu	48
5.2 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek.....	49
5.3 Druh výzkumu, volená metoda, technika	50
5.4 Výzkumný vzorek.	51
5.5 Popis průběhu sběru dat.....	51
5.6 Finanční rozpočet	51
5.7 Řešitelský tým	52
5.8 Rizika výzkumu.....	52

6. Analýza a interpretace dat	52
6.1 Dílčí výzkumný cíl 1	53
6.2 Dílčí výzkumný cíl 2	54
6.3 Dílčí výzkumný cíl 3	55
6.4 Odpověď na hlavní výzkumný cíl	57
Shrnutí praktické části.....	59
Závěr práce	60
Seznam tabulek.....	62
Seznam použitých zdrojů.	63
Seznam příloh	65
Příloha A- Obrázek č.1 – změny názvů Výchovného ústavu v Králíkách	66
Příloha B- List šetření 1	67
Příloha C- List šetření 2	69
Příloha D- List šetření 3	71
Příloha E- List šetření 4	75
Příloha F- Tabulka č. 2 – Kódování	78

Úvod

Výchovný ústav v Králíkách je školské zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy dětí a mládeže. Je určeno pro chlapce plnící povinnou školní docházku. Zabezpečuje komplexní péči dětí umístěných v zařízení.

Téma této bakalářské práce jsem zvolila, protože pracuji ve Výchovném ústavu, dětském domově se školou, základní škole školní jídelně v Králíkách jako sociální - zdravotní pracovnice. Pracovala jsem zde i jako vychovatelka. Za svou praxi v tomto zařízení jsem prošla mnoha změnami v oblasti výchovy a přístupu k výchově, změn ve školství a nových trendů výuky, legislativních nařízeních, tak i personálních požadavků, které vyžaduje ústavní výchova. Zařízení má sto šestnáctiletou historii a bylo zde převychováno přes tisíc chlapců. Pracuji zde čtvrtým rokem a mými kolegy jsou zaměstnanci pracující v tomto zařízení čtvrt století. Sama tak mohu poslouchat, hodnotit jakými změnami tento ústav prošel, kam směřuje. Ústavní výchova je velice specifická a pro širokou veřejnost téměř neznalá s ohledem na ochranu práv dětí. Veřejnost má málo informací k čemu zařízení slouží, jaké děti jsou v nich umístěovány. Velmi často jsou společnosti přijímány negativisticky. Nechápu důležitost ústavních zařízení a přínos pro děti zde umístěných, včetně ochrany jich samých od patologického chování dětí.

Teoretická část této bakalářské práce vymezí základní pojmy a definice institucionální výchovy, východiska podle platné legislativy, cílovou skupinu, poruchy chování a poté se konkrétně zaměří na výchovný ústav v Králíkách, jeho historii, současnost, sociální práci s cílovou skupinou a transformaci, která smutně skončí 31. 12. 2014 uzavřením ústavu. Tato bakalářská práce je širší. Zachycuje historii a změny, které jsem postupně zaznamenávala a jsou pro tuto práci podstatné. Z tohoto důvodu má bakalářská práce větší počet stran.

Praktická část bude zaměřena na zpracování projektu výzkumu a pilotáž. Bude využito metod indukce, analýzy a syntézy a techniky rozhovoru. Dílčí cíle práce zmapují, jak se ve výchovném ústavu změnila aktivity týkající se výchovné a sociální práce s cílovou skupinou v důsledku procesu transformace.

Hlavním cílem této bakalářské práce je otevřít dveře tradičního výchovného ústavu v Králíkách veřejnosti a zmapovat proces transformace výchovného ústavu zaměřeného na děti s poruchami chování a zachytit významné trendy, které se postupně uplatňovaly a uplatňují při výchovné péči o klienty a ovlivňovaly a ovlivňují podobu sociální práce vykonávané v zařízení.

1. Základní pojmy

Ústavní výchova... *“Názor na možnosti výchovy, úpravy projevu a vůbec péči o mravně narušené jedince se měnil v korelaci s vývojem společnosti, myšlení, vědomí a hlavně podle názoru těch, kdo měli možnost mocenského uplatnění“*(Slomek, 2010, s. 13)

Výchovná zařízení jsou zařízení pro děti a mladistvé s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou. Umístěnému do výchovného ústavu není dotčena povinná školní docházka. Ústřední funkcí výchovného ústavu je reedukace (převýchova) a resocializace (souvisí se socializací, což je děj, při kterém si dítě osvojuje pravidla života ve společnosti výchovou, nápodobou, identifikací, vlastním stylem či s vrstevníky) svěřenců. (Slomek, 2010)

Speciální školství a vzdělávání osob se speciálními výchovnými potřebami je realizováno jednak v soustavě škol a zařízení, částečně i ve specializovaných institucích. Tam kde je zřizovatelem ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, se dle zákona o ústavní výchově řídí všechny pobytové zařízení, která zajišťují: *„Pro děti, se závažnými poruchami chování, které z těchto důvodů nemohou plnit povinnou školní docházku v jiné škole, zřizovatel zařízení zřizuje školu s odpovídajícími vzdělávacími programy jako součást zařízení.“* (§3 (1) zákona 109/2002 Sb.,)

V pobytových zařízeních zřízených ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy se vzdělává dle školského zákona.

Základní škola - výuka dle platného Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Základní škola - LMP (lehké mentální postižení) upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Respektuje sníženou úroveň rozumových schopností žáků, jejich fyzické a pracovní možnosti a předpoklady. Vymezuje podmínky pro speciální vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Specifikuje úroveň klíčových kompetencí, již by měli žáci s lehkým mentálním postižením dosáhnout na konci základního vzdělávání. Stanovuje cíle vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Vymezuje vzdělávací obsah, očekávané výstupy a učivo na úrovni, kterou by si měli žáci osvojit v průběhu základního vzdělávání. Zařazuje jako součást základního vzdělávání průřezová témata.

Podporuje přípravu na společenské a profesní uplatnění. Umožňuje uplatňování speciálně pedagogických metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání a míru podpůrných opatření, s jejichž pomocí mohou žáci dosahovat výsledků, které odpovídají jejich maximálním možnostem. Stanovuje základní vzdělávací úroveň, kterou škola musí respektovat ve svém školním vzdělávacím programu. Vzdělávací proces se přizpůsobuje úrovni psychického a fyzického rozvoje žáků. Vzhledem k variabilitě schopností a úrovni vědomostí a dovedností je nezbytné při vzdělávání uplatňovat přístupy odpovídající vývojovým a osobnostním specifikům žáků za přispění podpůrných opatření. Rámcový vzdělávací program musí odpovídat nejnovějším poznatkům pedagogiky a psychologie o účinných metodách a organizačním uspořádání vzdělávání přiměřeně věku a rozvoji vzdělávaného. (§ 4 odst. 2 písm. b) zákona č. 561/2004 Sb. Školský zákon)

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání – lehkého mentálního postižení může být upravován jak podle výše uvedených hledisek, tak podle potřeb společnosti a zkušeností s realizací školních vzdělávacích programů.

Ústavní výchova a sociální práce je úzce spojena a je stejně důležitá jako výchovná práce. Dle Matouška: „*Sociální práce jako obor orientovaný na řešení lidských problémů.*“ (Matoušek, 2012, s. 192)

Ve výchovném ústavu sociální práce zaujímá samostatné postavení a to přes to, že s ní sdílí některé poznatky a postupy. To co ji od výchovy a vzdělání, které patří do pedagogického oboru odlišuje, spočívá v důrazu na sociální fungování klienta. V praxi to pak znamená, že sociální pracovník pohlíží na dítě jako na bytost, která existuje v prostředí a musí zvládnout jeho nároky. (Matoušek, 2012)

Poruchy chování musíme chápat jako komplexní poruchu a pochopit podstatu tohoto pojmu. Porucha chování se člení na disociální, asociální a antisociální. Z členění těchto poruch a vzniku příčin poruch chování poté můžeme v ústavní výchově uplatnit postupy převýchovy na základě správné diagnostiky primární příčiny, jež vedla k poruše chování a pozitivním přístupem a hlavně pochopením se tuto příčinu snažit odstranit, popřípadě minimalizovat. (Slomek, 2010)

Proces transformace ústavní výchovy. Optimální podoba nového systému náhradní výchovné péče má cíl zkvalitnit systém ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. (MŠMT, online, 2014)

Tato kapitola shrnuje pojmy, které budou provázet celou bakalářskou práci. Jsou klíčovými pojmy v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy Výchovného ústavu, dětského domova se školou v Králíkách.

2. Ústavní výchova realizovaná ve výchovných zařízeních pro děti a mládež

V této kapitole popíšu druhy ústavní výchovy, která je realizována v oblastech resortu školství, zdravotnictví a sociálních služeb. Podrobně se zaměřím na ústavní výchovu v resortu školství, popíšu charakteristiku výchovných ústavů a cílovou skupinu v těchto typech zařízení. Specifikuji termíny předběžné opatření, nařízená ústavní výchova a uložena ochranná výchova. Popíši důvody rozhodující o přijetí dítěte do zařízení.

Ústavní (institucionální) výchova ve výchovných zařízeních je jedna z forem náhradní výchovy. Jde o oblast speciálního školství, které vzdělává osoby se speciálními výchovnými potřebami (školské zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy) Činnost, koncepce, obsah a koordinace v oblasti institucionální výchovy je v působnosti resortu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Řídí se zákonem 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, kde se ustanovuje účel zařízení a to předcházení vzniku rozvoje negativních projevů chování dítěte, nebo narušení jeho zdravého vývoje. Zmírňuje, nebo odstraňuje příčiny, nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívá ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.

Tento typ ústavní (institucionální) výchovy má dvě cílové skupiny.

Dítě v ústavní výchově. Dítě vyrůstající od útlého věku v disfunkční rodině nebo ústavní výchově je nejcharakterističtěji vystiženo definicí Matějčka in Ptáček:

„v případě, kdy děti vyrůstají ochuzené o významné podněty a vykazují specifické odchylky ve vývoji intelektu i charakteru hovoříme o deprivaci. K deprivaci dochází za různých životních okolností. U dítěte k ní může dojít v rodině, v kolektivní péči a především v trvalé ústavní péči“ (Matějček in Ptáček, 2011, s. 18)

Kritickým obdobím pro vývoj dítěte je období mezi 1-3 rokem života, přičemž případné opoždění se prohlubuje ve věku 2 let dítěte.

Mládež v ústavní výchově vyznačuje defektologický slovník jako patologickou mládež, sociálně narušenou mládež, obtížně vychovatelnou mládež. Pojem obtížná vychovatelnost je potřeba ovšem chápat ve smyslu pedagogickém, nemá diagnostický charakter. Jde o syndrom se širokou příčinnou základnou. Dílčí užívané označení mládeže s výchovnými problémy mají podobu typu poruchy chování, mravní problémy, emocionální narušení, neurotické problémy, mládež maladaptivní, delikventní, sociálně narušená apod. Všechna tato označení upřednostňují fakt, že primární postižení je ve sféře sociální. (Slomek, 2010)

K nařízení ústavní výchovy a k podání návrhu orgánem sociálně- právní ochrany se přistupuje tehdy, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena, nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže ze závažných důvodů rodiče, nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte ji nemohou nebo nechtějí zabezpečit. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, tj. svěřením do péče jiné fyzické osoby než rodiče, do pěstounské péče nebo osvojení, která má pochopitelně přednost před ústavní péčí, pokud je to v zájmu dítěte. Pokud dítě nemůže být umístěno do některého z výše uvedených forem náhradní rodinné péče, začne soud zkoumat, zda-li by nebylo vhodné dítě umístit do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc SPO¹. (Novotná, Fejtl, 2009)

Ústavní výchova může být nařízena jen u nezletilého dítěte a z důležitých důvodů ji může soud prodloužit až o 1 rok po dosažení jeho zletilosti. Ústavní zařízení, kde se ústavní výchova vykonává, jsou diferencována podle věku dítěte, podle jeho fyzických a psychických schopností a podle důvodů, proč bylo o ústavní výchově rozhodnuto (nepříznivý zdravotní stav, závažné poruchy chování, neschopnost rodičů o dítě pečovat). Ústavní výchova je z hlediska hmotně-právního upravena v zákoně o rodině a v předpisech, které upravují její výkon, způsob péče o děti, úhradu za pobyt a další. (Pémová, Ptáček, 2012)

¹ SPO – tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče, nebo je-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, dále dítěti tělesně, nebo duševně týranému, zneužívanému, nebo dítěti, které se ocitlo v prostředí (situaci) kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Zařízení je povinno poskytovat služby a zajišťuje provoz nepřetržitě. Zajišťuje přijetí, dítěte, ubytování, přípravu dětí na školní vyučování, stravování, zájmovou a další činnost ve volném čase, zejména podporování sportovních a kulturních aktivit. Dítě se umísťuje na základě rozhodnutí soudu, na základě obecního úřadu, úřadu obce s rozšířenou působností, na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo požádá –li o to dítě.

Pokud se ústavní výchova vykonává v kojeneckých ústavech a v dětských domovech pro děti do 3 let věku, nalezneme právní úpravu v zákoně o zdravotnických službách. (č. 372/2011 Sb., o zdravotnických službách)

Děti starší 3 let věku jsou po nařízení ústavní nebo ochranné výchovy umístovány do školských zařízení, přičemž výkon ústavní nebo ochranné výchovy je upraven zákonem o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. (č. 109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Ústavní výchova se může také vykonávat v domovech pro osoby zdravotně postižené, osoby s mentálním a tělesným postižením. Jejich právní úprava je v zákoně o sociálních službách. (č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, kde je zařazen výchovný ústav v Králíkách se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., který v základní preambuli stanovuje, že školskými zařízeními jsou Dětské domovy, Dětské domovy se školou, Výchovné ústavy v další diferenciaci. Školským zařízením pro plnění diagnostických úkolů při výkonu ústavní či ochranné výchovy a předběžného opatření jsou diagnostické ústavy. Uvedená školská zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči, nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a rovněž dětem, u nichž bylo vydáno předběžné opatření. Zařízení poskytují péči rovněž dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky dané zvláštním zákonem. Zařízení může též poskytovat plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní nebo ochranné výchovy připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do 26 let věku a to za podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a zařízením. (č. 109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Do těchto zařízení se dítě dostane na základě rozhodnutím soudu, který vydá usnesení o předběžném opatření, nebo rozhodnutí o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

Předběžné opatření pro nezletilé děti ocitnou-li se bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen nebo narušen, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno

ve vhodném prostředí, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. (Pémová, Ptáček, 2012)

Nařízená ústavní výchova je opatření navržené orgánem sociálně právní ochrany dětí a schválené soudem. K nařízení ústavní výchovy dochází, jestliže výchova dítěte je vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěte nemohou být samy o sobě materiální nedostatky rodiny, zvláště pak její špatné bytové poměry. Ústavní výchova slouží preventivně výchovným účelům. (Pémová, Ptáček, 2012)

Uložená ochranná výchova je nařízení soudu. Dítě je umístěno do speciálního výchovného zařízení. Zařízením může být diagnostický ústav a dále výchovné ústavy pro děti a mládež. Ochranná výchova je zákonné ochranné opatření, jež lze uložit pouze mladistvému, záleží v tom, že osoba, jež byla ochranná výchova uložena, je umístěna do zvláštního ústavu, kde se připravuje na budoucí povolání a je vychovávána tak, aby se stala platným členem společnosti. (99/1963 Sb., občanský soudní řád)

Ve výchovných zařízeních se dětem poskytuje plné přímé zaopatření, stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání, úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení, úhrada nákladů na dopravu do sídla školy. V rámci péče o děti jsou zajišťovány i specifické výchovné a vzdělávací potřeby. (109/2002 Sb., o ústavní výchově)

2.1 Typy výchovných zařízení

Zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních 109/2002 Sb.

Diagnostický ústav – Na základě komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení umísťuje děti s ochrannou výchovou do dětských domovů se školou, nebo výchovných ústavů. Diagnostický ústav

na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb (program rozvoje osobnosti). Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů. Diagnostický ústav vede evidenci dětí umístěných v zařízeních ve svém územním obvodu (stejně tak i evidenci volných míst v těchto zařízeních). Diagnostický ústav se člení na:

Dětský diagnostický ústav – přijímány jsou děti, které nemají ukončenou povinnou školní docházku.

Diagnostický ústav pro mládež- přijímány jsou do péče děti s ukončenou povinnou školní docházkou.

Pravomoci diagnostických ústavů byly omezeny novým občanským zákoníkem č.89/2012 Sb., kdy všechny děti umísťované do zařízení prošly diagnostickým ústavem. Dnes jsou děti umístěny do zařízení na základě soudního rozhodnutí a jen soud rozhodne o typu zařízení do kterého dítě bude umístěno. Zařízení si potom samo pomocí svých odborných pracovníků provede diagnostiku. Omezením pravomocí diagnostických ústavů nedochází jen k nerovnoměrnému umísťování dětí, ale i při přemísťování dětí nastává problém a to nejčastěji časový, kdy soud ještě nerozhodl o přemísťování, nebo se čeká na nabytí právní moci a dítě tím zůstává v zařízení, ve kterém byly splněny všechny podmínky pro ukončení ústavní výchovy v tomto typu zařízení a dítě by se již tak mohlo připravovat na budoucí povolání v zařízení jiném či doma. (109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Dětské domovy – Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb, plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova jsou umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy v chování. Děti se vzdělávají ve školách, jež nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku od 3 let do nevyššího věku 18 let (prodloužení ústavní výchovy je možné), umísťují se rovněž nezletilé matky spolu s jejich dětmi. (109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Dětské domovy se školou - Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Dětský domov se školou přijímá děti s ochrannou výchovou. Dětský domov

se školou přijímá nezletilé matky s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou spolu s jejich dětmi, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou. Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud pominou důvody pro docházku dítěte do školy při dětském domově se školou, lze dítěti umožnit plnění povinné školní docházky ve škole mimo zařízení. Nemůže-li dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování se vzdělávat ve střední škole mimo zařízení, nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu. (109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Výchovný ústav – Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízená ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní výchovný ústav zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, případně jako výchovný ústav, nebo výchovná skupina pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo jsou nezletilými matkami (ústavní či ochranná výchova). Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy (extrémní), že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. (109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Středisko - Střediska výchovné péče zajišťují preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, přičemž poskytují svou intervenci také rodičům (zákonným zástupcům) nebo škole. Středisko je právně zakotveno §17 zákona 109/2002 Sb. Střediska preventivně výchovné péče poskytují služby ambulantní, celodenní a internátní. (109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Všechna výše vyjmenovaná školská (výchovná) zařízení splňují společná ustanovení pro zařízení.

V zařízení, ve kterých jsou umístěné děti s uloženou ochrannou výchovou, jsou používány speciální stavebně technické prostředky k zabránění útěků. Podle rozhodnutí ředitele školy lze (k ochraně majetku i pro bezpečnost zaměstnaných osob) využívat audiovizuální systémy pro kontrolu okolí budovy či více budov na jednom ohraničeném pozemku, pro kontrolu vnitřních prostor

zařízení, kam děti nemají přístup, pro kontrolu chodeb, místností určených pro zaměstnance a oddělené místnosti. O umístění a využití audiovizuální techniky musí být ředitelem předem informovány všechny děti umístěné v zařízení a všichni zaměstnanci.

V zařízení vedou povinnou dokumentaci, která obsahuje vnitřní řád, roční plán výchovně vzdělávací činnosti, týdenní programy výchovně vzdělávací činnosti, jednací protokol, osobní dokumentaci dítěte včetně záznamů o stavu dětí vedených odbornými pracovníky zařízení a programu rozvoje osobnosti, záznamy o umístění a průběhu pobytu dítěte v oddělené místnosti, dokumentaci o umístění a průběhu pobytu dítěte zadrženého na útěku, knihu denní evidence zařízení, knihu úředních návštěv, knihu ostatních návštěv, včetně evidence návštěv osob odpovědných za výchovu.

V zařízení nebo Středisku výchovné péče pracují pedagogičtí pracovníci a tím může být jen ten, kdo splňuje podmínky stanovené zákonem (563/2004 Sb. zákon o pedagogických pracovnících) a dále splňuje podmínku psychické způsobilosti. Psychická způsobilost se zjišťuje psychologickým vyšetřením a prokazuje se před vznikem pracovněprávního vztahu, nebo za trvání pracovněprávního vztahu, vznikne-li důvodná pochybnost, že pracovník danou povinnost splňuje. (109/2002 Sb., o ústavní výchově)

Ústavní výchova realizovaná ve školských zařízeních zajišťuje základní práva každého dítěte na výchovu a vzdělávání. Funkce zařízení je výchovná, vzdělávací, reedukační, resocializační a preventivní s využitím metod, které rozvinou nevyvinuté osobnostní vlastnosti, nebo je pozmění společensky žádoucím směrem. V těchto zařízeních je významné zastoupení pedagogických pracovníků. Je zde zainteresována role lidských vztahů – pedagog, tým pedagogů (etoped, psycholog, preventista apod.) a svěřenec. Kvalita mezilidských vztahů zastupuje velmi podstatou roli k naplnění cíle a funkce zařízení.

2.2 Východiska ústavní výchovy podle platné legislativy k 31.12.2014

O ústavní výchově jako jedné z forem náhradní výchovy rozhoduje soud podle nového **občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.**, který vyšel v platnost v lednu 2014.

V případech kdy soud nařídil ústavní výchovu, ukládá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností povinnost sjednat po právní moci rozhodnutí soudu dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy a vyzvat rodiče, nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte, aby dítě ve stanoveném termínu předali určenému zařízení, popřípadě s jejich souhlasem může úřad zabezpečit umístění dítěte sám.

Po umístění dítěte do zařízení dle zákona o sociálně- právní ochraně dětí ukládá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností sledovat dodržování práv dítěte ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V rámci této povinnosti se sleduje zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi a zda jsou do zařízení umístěni společně sourozenci.

V této souvislosti sociální pracovníci navštěvují děti v zařízení jednou za 3 měsíce a jsou oprávněni s dětmi hovořit bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanci ústavního zařízení, mohou též nahlížet do spisové dokumentace. Sociální pracovníci mají povinnost navštívit nejméně jednou za 3 měsíce rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova, nebo uložena ochranná výchova.

Ústavním zařízením je uložena povinnost zajistit zaměstnancům obecního úřadu obce s rozšířenou působností přístup do ústavního zařízení a poskytnout mu potřebné listiny, doklady, nebo zprávy vztahující se k dítěti, jeho rodičům, pokud je má k dispozici. Umožnit styk sociálního pracovníka a dítěte. Oznamit neprodleně obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností děti, které přicházejí v úvahu jako vhodné k osvojení, nebo svěřením do pěstounské péče. Odeslat neprodleně písemné podání dítěte adresované soudu, obecnímu úřadu, nebo jinému státnímu orgánu, nebo pověřené osobě. Vyžádat si písemný souhlas obecního úřadu s rozšířenou působností k pobytu mimo ústavní zařízení (příklad: dovolenka dítěte, prázdniny), informovat o nadcházejícím propuštění dítěte z ústavního zařízení a informovat obecní úřad s rozšířenou působností a soud, který nařídil ústavní výchovu, nebo uložil ochrannou výchovu o útěku dítěte ze zařízení, nebo jeho přemístění do jiného zařízení. (Novotná, Fejt, 2009)

Zařízení musí dodržovat všechny zákony vztahující se k danému typu zařízení a ústavní výchově.

Legislativa v ústavních zařízeních

Listina základních práv a svobod zákon č. 2/1993 Sb., je součástí ústavního pořádku České republiky. Výklad jednotlivých článků nalezneme v judikatuře

Ústavního soudu České republiky. Na práva dětí a rodičů dopadá především článek 32.

Zákony upravující práva a povinnosti dětí, práva a povinnosti ústavního zařízení.

Zákon o rodině č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník platný od 1.1.2014. Zákon o rodině upravuje v této souvislosti zejména vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost (včetně jejího omezení, pozastavení a zbavení), vyživovací povinnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, nařízení ústavní výchovy, určení rodičovství, osvojení, poručnictví a opatrovnictví.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., sociálně-právní ochranou se rozumí ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Zákon upravuje opatření sloužící k ochraně dětí a postup orgánů vykonávajících sociálně-právní ochranu.

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních č. 109/2002 Sb., zákon upravuje výkon ústavní výchovy v těchto typech zařízení, Diagnostický ústav, Dětský domov, Dětský domov se školou, Výchovný ústav, Středisko. Zákon dále upravuje práva a povinnosti dětí umístěných v ústavní výchově a osob odpovědných za výchovu, práva a povinnosti ústavních zařízení (resp. ředitele).

Zákony úzce spjaté s ústavním (výchovným) zařízením

Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb.,

Správní řád č. 500/2004 Sb.,

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.,

Trestní zákon č. 140/1961 Sb.,

Zákon o veřejném ochránci práv č. 349/1999 Sb., a další.

Výčtem těchto zákonů poukazují na hlavní zákony, které musí být zařízením dodržovány. Sociální pracovníce se musí orientovat v platných zněních zákona, sledovat změny a následně i vydávat nová rozhodnutí, dokumenty a jiné vztahující se k případným změnám, nejčastěji s ohledem na Správní řád č. 500/2004 Sb., a novelizace zákonu č.109/2002 Sb.

2.3 Proces transformace v oblasti ústavní výchovy

V této kapitole popíší proces transformace ústavní výchovy od historických počátků po dnešní podobu ústavní výchovy. Podrobněji popíší ústavní výchovu s jedinci s poruchami chování. Péči o tyto jedince a etapy výchovy.

Ústavní výchova a transformace ústavních zařízení

Ústavní zařízení dříve nazývány, sirotčince, opatrovny, nalezince, útulky, družiny a také ústavy, byly budovány ryze charitativním způsobem s důrazem na sociální fungování než výchovnou funkci. Cílem bylo připravit děti na budoucí řemeslnické a dělnické profese. Děti pracovaly ve prospěch ústavu, školní výuce nebyla věnována dostatečná péče.

Obrat v organizaci a pojetí péče o děti vyžadující z různých důvodů pomoc společnosti nastal až po druhé světové válce. Okresní péče o mládež jako poloveřejná instituce a jiné dobrovolné spolky byly zrušeny a jejich úkoly převzaly v roce 1949 národní výbory. Ústavní výchově, se tak dostalo pevného materiálního a právního zajištění. Dětské domovy přestaly být charitativními sociálními institucemi a staly se zařízeními výchovnými. Začleněním do školské soustavy získaly právní a organizační základnu pro další rozvoj.

Jednu z nejpodstatnějších změn ve vývoji dětských domovů přineslo vydání ideového záměru Ministerstva školství Československé republiky o koncepci dětských domovů v roce 1970, jehož postupná realizace byla umožněna vydáním organizačních směrnic pro dětské domovy, zvláštní výchovná a diagnostická zařízení.

Zavádění nové koncepce dětských domovů souviselo s podstatným zkvalitněním materiálních, sociálních i personálních podmínek, což se příznivě odrazilo ve výsledcích výchovně vzdělávací práce. Úpravy v organizaci těchto zařízení výrazně omezily časté a nežádoucí přesuny dětí a položily základy komplexní, systematické a všestranné péče o děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou. (eStranky.cz, Dětské domovy, online, 2014)

Transformace výchovných ústavu a péče o jedince s poruchami chování

Stupně péče o jedince

Represe – jedinci byly ze společnosti vylučováni například formou segregace = vyloučení ze společnosti.

Rehabilitace – hlavně od 15. století se začala projevovat snaha zapojit mravně narušené jedince do pracovního procesu s cílem získat zisk. Mízi represe, objevují se snahy o výchovu (převýchovu). Vliv dobročinných spolků a reformátorských osobností.

Prevence – vychází z principu, že je lepší zamezit a předejít, nežli následně odstraňovat. Objevuje se poradenská péče, vznikají příslušné instituce.

Z historického pojetí o mravně narušené jedince lze vysledovat pomalý odklon od tělesných trestů a tvrdé represe. (Slomek, 2010)

Historicky tradiční etapy výchovy o jedince s poruchami chování

Filadelfský – úplná izolace chovanců v celách, zákaz kontaktů chovanců mezi sebou. Měl vést k sebekritickému hodnocení situace, uvědomování si rozsahu a dopadu svých přečinů.

Augburnský – v malých celách byli chovanci umísťováni pouze na noc, denní zaměstnání měli společné. Výhodou bylo hromadné působení na chovance – uniformita přístupu.

Lensburgský – metodika byla odvozena od důvěry v člověka, jako možnost sebekázně, sebeuvědomování, sebekontroly. Prvně se přihlíží k pedagogickým a psychologickým aspektům. Byl vytvořen princip postupných cílů. Předpokladem pro propuštění bylo splnění všech cílových etap. (Slomek, 2010)

Základem všech těchto tradičních forem i jejich postupných obměn byl režim, řád, stereotyp. Vše cestou pokynu, příkazu, povelu (učení, práce). Všechny formy stály mimo možnost sociální výchovy, interakce s okolím a respektování individuality. V opomenutí stála snaha o socializaci jedince a jeho začlenění do společnosti. Na základě těchto více, či méně úspěšných modelů vznikají další, založené na modelu rodinného života. (Slomek, 2010)

První vychovatelna pro sociálně patologické jedince na našem území byla zřízená 1839 v Praze. Postupně se zřizovaly další ústavy pro obtížně vychovatelné v různých modifikacích názvů. Ochránovna (Brno), Vychovatelna pro opuštěnou a zanedbanou mládež (Modletín), Vychovatelna (v Libini), Dívčí ochránovna (Černovice u Tábora), Zemská polepšovna (Nový Jičín), Zemská vychovatelna (Kostomlaty).

Transformace výchovných systémů, ústavní výchovy a legislativy na území České republiky probíhala od roku 1931. Byl vydán zákon o trestním soudnictví nad mládeží, který stanovoval trestní odpovědnost od 14 let. Byl zaveden pojem ochranná výchova ve spojení s výkonem ve výchovném zařízení či léčebně. Změnil se název polepšovna na zemskou výchovnu.

V České republice výrazně pronikl do systému výchovy Josef Zeman (ředitel zemské vychovatelny v Opatovicích, která v roce 1947 byla přemístěna do Králík). Kladl velký důraz na osobnost vychovatele (autorita, erudice). Prosazoval využívání pedagogických, psychologických a sociologických zásad. (Slomek, 2010)

Po druhé světové válce v roce 1949 dochází k rozvoji speciálního školství, včetně etopedické činnosti, jsou zrušeny spolky pečující o mravně narušenou mládež a úlohu komplexní péče převzal stát. (zákon č. 48/1949 Sb.,)

V 50. letech vznikají nové trendy v péči o děti a mládež s poruchami chování. Preventivní výchova a dohled v sociálně ohrožených rodinách. (Slomek, 2010)

Koncepce v 70. letech Ministerstva školství Československé republiky. Nová koncepce speciálního školství stanovila úpravy v organizaci těchto zařízení. Položila základy komplexní, systematické a všestranné péče o děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou.

Děti byly na základě diagnosticky zařazovány do typu zařízení a školského výukového programu. Významná pozornost byla věnována pracovnímu vyučování a pracovní výchově v době mimo vyučování. Alespoň částečná zručnost a návyk na fyzickou práci byly pro žáky důležité, protože po odchodu ze zařízení se měli živit pouze touto prací.

Začátkem 90. let se výrazně snižují počty svěřenců na výchovných skupinách. Internátní zařízení (kterých byla většina) se přestavují na zařízení podobné rodinnému životu – rodinné buňky. Výchovně vzdělávací činnost žáků s výchovnými problémy vycházela z učebních osnov zvláštní školy. Změny základních školských zákonů upravujících vzdělávací proces a související záležitosti se protahovaly a byly dovršeny až po 15 letech od revoluce.

Novela školského zákona v roce 1990 (č. 171/1990 Sb.) vytvořila legislativní podklad pro první důležité systémové změny v české vzdělávací soustavě. Byla zrušena „jednotná“ škola a zavedena možnost diferenciacie výuky podle schopností a zájmů dětí. Avšak tato novela umožňovala školám do určitého rozsahu tyto osnovy přizpůsobovat vlastním podmínkám školy. (MŠMT, online 2014)

V dnešní podobě je ústavní výchova pevně ukotvena zákon 109/2002Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních.

V roce 2005 byl zahájen vzdělávací proces, který nazýváme kurikulární či školskou reformou. Hlavním cílem vzdělávání se stává rozvoj životních dovedností, které jsou pro dnešní svět klíčové – umět se učit, komunikovat, umět řešit problémy, umět spolupracovat s ostatními, nést za své jednání a chování odpovědnost atd. Zpřístupnění vzdělávání je pak třeba vnímat nejen z hlediska srovnatelných možností pro žáky s různými zdravotními a sociálními podmínkami, ale i z hlediska uplatnění postupů, jak žáky vtáhnout do aktivní účasti na vzdělávání. Základní požadavky ze strany státu na jednotlivé obory vzdělání jsou stanoveny v rámcových vzdělávacích programech. Tyto základní požadavky si školy konkretizují ve svém školním vzdělávacím programu tak, aby odpovídaly konkrétním podmínkám školy, zkušenostem učitelů, skladbě žáků. Podstata změny však netkví jen v možnosti změny dokumentu, ale především ve způsobu jeho realizace, tj. v přístupu k žákům, jejich motivaci, v příznivé atmosféře, ve vytváření prostoru pro aktivní zapojení do výuky, pro samostatné hledání, tvoření, zkoušení atd. (MŠMT,online 2014).

Transformace ústavní výchovy ve školských zařízeních i nadále probíhá. Její naplněné cíle budou tvořit moderní, efektivní a dostupný systém s důrazem na kvalitu a profesionalitu poskytované péče o klienty. Posílením prevence rizikového chování bude docházet k menšímu počtu dětí ve výchovných zařízeních, popřípadě se zkrátí doba pobytu dítěte v ústavním zařízení.

3. Děti s poruchami chování

„Poruchy chování v dětství představují poměrně rozšířený psychologický a psychiatrický jev. Základními projevy poruch chování jsou agrese, vandalismus, porušování pravidel, krádeže a lhaní. Proto, abychom mohli hovořit skutečně o „poruše“ je třeba, aby tyto projevy trvaly minimálně po dobu šesti měsíců.“ (Ptáček, 2006, s. 5.)

3.1 Charakteristika a klasifikace poruch chování

Hyperkinetické poruchy

Jsou skupina poruch charakterizovaná časným začátkem (obvykle v prvních pěti letech života), projevující se nedostatečnou vytrvalostí v činnostech, vyžadujících poznávací schopnosti, a tendencí přebíhat od jedné činnosti ke druhé, aniž by byla jedna dokončena, spolu s dezorganizovanou, špatně regulovanou a nadměrnou aktivitou. Hyperkinetické děti jsou často neukázněné a impulzivní, náchylné k úrazům a dostávají se snadno do konfliktů s disciplínou pro bezmyšlenkovité porušování pravidel spíše, než by úmyslně vzdorovaly. Jejich vztah k dospělým je často sociálně dezinhibován pro nedostatek normální opatrnosti a odstupu. Mezi ostatními dětmi nejsou příliš populární a mohou se stát izolovanými. Sekundárními komplikacemi hyperkinetické poruchy vzniká disociální chování a nízké sebehodnocení.

Poruchy chování

Poruchy chování jsou charakterizovány opakovaným a přetrvávajícím agresivním, asociálním² nebo vzdorovitým chováním. Takové chování by mělo výrazně překročit sociální chování odpovídající danému věku, mělo by být proto mnohem závažnější než běžné dětské zlobení nebo rebelantství dospívajících a mělo by mít trvalejší ráz (šest měsíců nebo déle). Chováním, na němž je diagnóza založena, je na příklad nadměrné praní se nebo týrání, krutost k lidem nebo ke zvířatům, závažné destrukce majetku, zakládání požárů, krádeže, opakované lži, záškoláctví a útěky z domova, neobvykle časté a silné výbuchy vzteku a nekázeň. Pro diagnózu postačuje jedno z těchto typů chování, pokud je výrazné, nestačí však ojedinělý disociální³ čin. Poruchy chování dále dělíme na:

- Poruchy chování vázané na vztahy k rodině - disociální nebo agresivní chování.
- Socializovaná porucha chování je porucha chování s disociálním nebo agresivním chováním trvalého rázu. Jedinci vykazující tuto poruchu chování jsou celkem dobře integrováni do skupiny stejně starých.
- Porucha chování skupinového typu - skupinová delikvence, poklesky v souvislosti s členstvím v gangu, krádeže s partou, záškoláctví.

² Asociální chování - závažnější odchylky chování od sociálních, etických a pedagogických norem, které však ještě nemají ráz trestné činnosti

³ Disociální chování- mírně sociálně a výchovně anormativní chování pohybující se na hranici normy a většinou přechodného rázu

Jiné poruchy chování

Tato skupina je charakterizována kombinací trvale agresivního, disociálního nebo vzdorovitého chování se zřetelně výraznými příznaky deprese, úzkosti nebo jiných poruch emocí.

Jiné smíšené poruchy chování a emocí

S trvalými a výraznými emočními symptomy, jako je chorobný stav úzkosti, nutkavá myšlenka, chorobná představa, nebo bezesmyslové nutkavé opakování určitých pohybů nebo jednání, kterým se postižený nemůže ubránit, odosobnění, chorobné odvrácení od skutečnosti, fobie nebo hypochondrie. Klíčovým diagnostickým rysem je přiměřenost vývoje dítěte.

Porucha sociálních vztahů

Porucha začíná v prvních pěti letech života a je charakterizována přetrvávajícími abnormalitami v dětském vzorci sociálních vztahů, které jsou sdruženy s emočními poruchami a které jsou reaktivní na změny zevního prostředí (např. bázlivost a nespavost, špatná sociální interakce se stejně starými, agrese k sobě a druhým, trápení). Tento syndrom se pravděpodobně vyskytuje jako výsledek výrazného nezájmu rodičů, zneužívání dítěte nebo špatného zacházení s ním. Projevuje se ostražitými nebo agresivními reakcemi. (WHO/ÚZIS ČR, online, 2014).

Rodina, škola, okolí, instituce by taková chování nemělo přehlížet, čím dříve se u dítěte projeví a nezačne s ním pracovat, tím je horší prognóza jeho vývoje. K nárůstu problémového až antisociálního chování však dochází u stále mladších dětí. Poruchy chování, které přerůstají až do antisociálního chování se šíří v sociálních formálních i neformálních skupinách a jsou proto nebezpečné pro školy i pro komunitu.

„U mladistvých je nesnadné odlišit povahové změny vyvolané bouřlivěji probíhajícím dospíváním od stálých povahových rysů, popřípadě od projevů procesuálního psychického onemocnění. Tentýž symptom- např. nápadně klackovité, obhroublé chování, může být tak projevem, jenž po dosažení dospělosti, beze stopy zmizí, může být také projevem stálé osobnostní struktury, ale může být i prvním příznakem začínající hebefrenní⁴ formy schizofrenie.“ (Matoušek, Kroftová, 2003 s. 31).

Poruchy chování se pod různými vnějšími a vnitřními vlivy vyvíjí. Bez intervenčního zásahu a podpory se problémové chování může rozvinout

⁴ Hebefrenní - psychopatické

do poruchy chování, nebo může samo vyhasnout, ač to je velké riziko vyčkávat jak situace pro dítě dopadne.

Dlouhodobé problémy v chování ovlivňují dítě ve třech oblastech (individuální, sociální, životní perspektivě) a proto je velmi důležité včas diagnostikovat poruchy chování či emocí. Definice poruchy chování je nezbytná pro správné pochopení problematiky dítěte s poruchou chování a její uchopení v celém životním kontextu dítěte.

U dětí frustrované nízkou podporou rodiny je vysoká pravděpodobnost upnutí na vrstevnickou skupinu vykazující prvky patologického chování. Na takové dítě má vůdce party velký vliv a toto dítě lehce zneužívá. Delikventní party u nás vnikají podskupinou mladých lidí, kteří se znají z jedné instituce (čtvrť, sídliště....). Tyto skupiny se vymykají běžným mechanismům sociální kontroly, tvoří si vlastní hodnotové preference, chovají se vysoce autonomně. Kriminalita v takových formách delikventních skupin vzniká trávením času na diskotékách, v hernách a k tomuto stylu života je potřeba peněžních prostředků, začínajících přes drobné krádeže přerůstající v organizované a plánované akce.

Druhou skupinu delikventní party a způsobení kriminality je nuda v partě. Již vzniklé delikventní gangy jsou téměř neovlivnitelné zvenčí. (Matoušek, Matoušková 2011)

3.2 Příčiny vzniku poruch chování

Příčiny vzniku poruchového chování mohou být různé, obvykle se zde sčítá nepříznivý vliv většího počtu různých rizik, to znamená, že jde o multifaktoriální podmínění. Tyto faktory mohou být biologické i sociální a působí ve vzájemné interakci.

Genetická dispozice

K disharmonickému vývoji a nestandardnímu způsobu reagování se v dětství může projevat především na úrovni temperamentu. Rizikovým faktorem je dráždivost, impulzivita, potřeba vyhledávat vzrušení, snížený sklon k úzkostnému prožívání (snížení zábran) a menší citlivost ke zpětné vazbě. V těchto případech se různé potíže projevují již v raném věku a bývají výchovně velmi málo ovlivnitelné. Typický je odmítavý postoj k běžným sociálním normám a preference vlastních pravidel chování, obvykle zaměřeného jen na uspokojování vlastních potřeb. V dospělosti se u těchto dětí většinou projevuje porucha osobnosti. Obdobným způsobem zpravidla bývá disponován alespoň jeden z rodičů, a tak je leckdy těžké odlišit dědičnou zátěž

od zátěže psychosociální. V těchto případech existuje zvýšené riziko, že se disponovaný rodič bude sám chovat problematicky. Bude své dítě vychovávat nevhodným způsobem, a bude pro ně nežádoucím modelem chování.

Biologické dispozice

Biologické znevýhodnění může vzniknout na úrovni narušení struktury či funkcí centrální nervové soustavy, které může mít různou etiologii (příčinu). U dětí s poruchami chování byly shledány odlišnosti v diferenciaci obou hemisfér. Hyperaktivita bývá spojena se změnou koncentrace dopaminu v mozkomíšním moku, zrání, které vede ke zklidnění, je doprovázeno poklesem jeho hladiny. Zátěž organického postižení centrální nervové soustavy se projevuje především emoční labilitou, impulzivitou a nižší schopností sebeovládání. U těchto jedinců lze snadněji vyprovokovat neadekvátní reakce, např. výbuch agresivity. Dochází k nim za daných okolností spíše v důsledku narušeného sebeovládání než neschopnosti rozeznat nevhodnost svého jednání či odmítání běžných norem chování. Dá se říci, že jde o jeden z příznaků poruchy, resp. onemocnění. Biologickou odchylku uvedeného typu lze chápat jako rizikový faktor zvyšující sklon k nežádoucímu způsobu reagování.

Úroveň inteligence

Úroveň inteligence není faktorem, který by významnějším způsobem ovlivňoval míru pravděpodobnosti vzniku poruchového chování. Děti i dospívající s narušeným chováním sice mívají v průměru o něco nižší inteligenci, než je průměr populace, ale na druhé straně se vyskytují i asociální jedinci s nadprůměrnými schopnostmi. Poruchové chování často bývá spojeno se školním selháním, na němž se významně podílí spíše sociokulturní zanedbanost a celkově nepříznivá konstelace zátěžových faktorů. Negaci plnění školních povinností lze chápat jako jednu ze složek, často generalizovaného, odmítavého postoje k sociálním normám dané společnosti.

Vliv sociálního prostředí

Vliv sociálních faktorů je velmi významný. Při hodnocení poruch chování je třeba pochopit souvislosti, které vedly k jejich vzniku. Život v nevhodném nebo nepodnětném prostředí představuje riziko ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování, popř. i nepříznivých osobnostních charakteristik. Nejdůležitějším sociálním prostředím je rodina, protože dítěti poskytuje základní sociální zkušenost. Může si zde pomoci nápodoby nebo identifikace s rodiči osvojit poruchové chování, přijmout odlišný normativní a hodnotový systém, může je znevýhodnit i zkušenost

rané citové deprivace, která mění dětskou osobnost, apod. (Metodický portál RPV, online 2012)

Negativně mohou působit i jiné sociální skupiny, nejčastěji jde o skupinu vrstevníků, zejména pokud by představovala asociálně zaměřenou partu se specifickými normami a hodnotami. Vliv party nebude tak významný, pokud rodina představuje přijatelné zázemí. Její význam pro rozvoj dětské osobnosti i jeho chování je větší než působení jiných sociálních faktorů. Rodina je do značné míry určující a kterákoli vývojově následující sociální skupina musí navazovat na základy, jež položila.

Stimulační vliv na rozvoj některých nežádoucích forem chování mohou mít i určité subkultury a sociální skupiny, které takové jednání tolerují, event. je dokonce považují za vhodné a nutné. Dítě je v tomto prostředí vychováno naprosto odlišně, jako žádoucí mu jsou prezentovány jiné hodnoty a normy. Problémové, respektive delikventní chování dětí a mladistvých se rozvíjí v důsledku nápodoby dospělých, někdy dokonce i pod jejich dohledem.

K rozvoji nežádoucího chování muže stimulovat nejen určitý životní styl, ale i určité životní prostředí. Nepříznivě působí např. nakupení velkého množství lidí na sídlištích, která jsou typická svou anonymitou a kde lze jen těžko rozeznat stálé obyvatele od cizích lidí. Není tudíž divu, že se zde děti a mladiství chovají asociálně ve větší míře než tam, kde funguje sociální kontrola a na anonymitu nelze spoléhat, například na malém městě. (Matoušek, Matoušková 2011)

3.3 Důsledky poruch chování

Pokud není včas diagnostikována porucha chování a také léčena, mohou její důsledky ovlivnit budoucnost těchto dětí.

Ty se častěji dopouštějí delikventního, asociálního či kriminálního chování. Nezřídká mají problémy s úspěšným dokončením školní docházky a jejich sociální vztahy jsou narušené. Nerozpoznané a neléčené poruchy mají tendenci k chronifikaci. Jsou velmi často provázeny depresivní poruchou, která zvyšuje riziko sebevražedného chování. Přítomnost některé z poruch chování vede ke zvýšenému riziku zneužívání alkoholu a drog a časem k závislosti. Výjimkou není při těchto poruchách ve srovnání se zdravou populací, že tyto jedinci zůstanou svobodní, mají častěji sexuální a manželské, partnerské problémy. Budoucí vztahy jsou ploché, nevyvážené a velmi

často komplikované, což opět prohlubuje, nebo naopak vyzdvihuje depresivní, agresivní a jiné projevy takto nerozpoznatelných, neléčených poruch.

Toto poukazuje především na potřebu včasné diagnostiky, systematické terapeutické a nápravné práce s dítětem v kontextu nejširšího sociálního prostředí. V případě dlouhodobé, systematické a interdisciplinární spolupráce se zvyšuje pravděpodobnost dítěte na dobrou sociální a osobní prognózu velice významně. Interdisciplinární spolupráce v poznávání a nápravě diskutovaných jevů je základní podmínkou úspěšnosti. (Ptáček, 2006)

Včasné odhalení některé z poruch chování je jedno z nejdůležitějších kritérií k nápravě takto postiženého jedince a pomoci mu tak do budoucna ke kvalitnímu a plnohodnotnému životu.

Jako sociální – zdravotní pracovnice jsem úzce spolupracovala s týmem kvalifikovaných pracovníků, pedopsychiatrů, sexuologů a jiných odbornými specialisty. I přes tuto intenzivní práci s touto skupinou dětí s poruchami chování jsem četla ve zprávách odborníků při pozdní, nebo špatné dřívější diagnóze“ *a tak nechali vzrůst psychopatickou osobnost*“

Kvalitní a časná diagnostika, její následné dodržování režimových opatření, medikace, výchovných a vzdělávacích postupů u dětí s poruchami chování, mohou vést k nápravě či minimalizování rizik pozdějších (chronických) projevů těchto onemocnění. Školská zařízení, pedopsychiatri, léčebny, terapeuti, rodina a další odborníci umí vhodným přístupem a metodami pomoci nejen dítěti, ale i širšímu sociálnímu prostředí dítěte.

Práci sociální pracovnice je podrobné zmapování sociální situace dítěte, rodiny, rodinného prostředí, sociálních vazeb a následná práce je odstraňování patologických jevů a to celým týmem kvalifikovaných odborníků.

4. Výchovný ústav, Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna Králíky

V Dětském domově se školou v Králíkách pracuji jako sociální- zdravotní pracovnice. Je určeno pouze pro chlapce s nařízenou ústavní výchovou, nebo uloženou ochrannou výchovou. Toto zařízení poskytuje péči jinak poskytovanou rodiči a plné přímé zaopatření. Chlapci zde plní povinnou školní docházku. Ústav má letitou historickou tradici a strategické umístění.

Nepsaným pravidlem tohoto zařízení v Králíkách, je umístování velmi obtížně vychovatelných jedinců se závažnými poruchami chování, či závažnou trestnou činností- chlapců obtížně převychovatelných. Součástí zařízení je Výchovný ústav - odloučené pracoviště pro děvčata v Brandýse nad Orlicí, které jsou tohoto času z technických důvodů přemístěny do Vysokého Mýta. Specifikum tohoto zařízení je jeho velká otevřenost. Děvčata mají splněnou povinnou školní docházku a na budoucí povolání se připravují na středních školách mimo ústavní zařízení, ale v okruhu a dostupnosti jejich zařízení.

4.1 Základní charakteristika zařízení

Výchovný ústav, Dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna sídlí na adrese Králíky, 5. května 383, PSČ 561 69. Příspěvková organizace (organizace státu).

Identifikační a kontaktní údaje

IČO: 49314904

Telefon: 465 631 116

Fax: 465631 487,

Web: <http://vudmkraliky.orlicko.cz>

e-mail: vudmkraliky@orlicko.cz

Dětský domov se školou je školské zařízení pro chlapce plnící povinnou školní docházku (škola je součástí zařízení) a budova sídlí ve městě Králíky.

Výchovný ústav odloučené pracoviště Brandýs nad Orlicí, Komenského 1, tč. budova Domova mládeže, Gen. Závady 118, Vysoké Mýto. Je školské zařízení pro děvčata s ukončenou povinnou školní docházkou.

Dětský domov se školou Králíky má kapacitu 48 chlapců a taktéž základní škola. Součástí je školní jídelna s kapacitou 100 jídel.

Odloučené pracoviště v Brandýse nad Orlicí má kapacitu 24 dívek, které navštěvují střední školy v dostupnosti svého zařízení (výuka neprobíhá v zařízení).

Zřizovatelem zařízení je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Praha. Zařízení se ve své činnosti řídí platnými právními předpisy vztahující se k ústavní výchově ve školských zařízeních a nařízeními vydanými ministerstvem školství. K zřízení právního subjektu došlo podle zákona 564/1990 Sb. o státní správě a samosprávě ve školství a podle školského zákona 29/1984 Sb. ve znění

zákona 171/1990 Sb. a zákona 522/1990 Sb. Změnou zřizovací listiny se změnil název organizace na: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Králíky, 5. května 383.

Cílovou skupinou Dětského domova se školou v Králíkách jsou děti, chlapci přijímány do celkové kapacity 48 přítomných - dle zápisu v rejstříku škol a školských zařízení a na základě dislokačního rozhodnutí diagnostických ústavů. Na základě diagnostického rozhodnutí se děti do zařízení umísťovaly do konce roku 2013. Od ledna 2014 děti do zařízení umísťuje soud.

Výchovný ústav, dětský domov se školou Králíky spadal pod diagnostickou síť Dětského diagnostického zařízení v Bohumíně. Děti plnící povinnou školní docházku. Poslední umístěné dítě plnící povinnou školní docházku bylo rozhodnutím diagnostického ústavu Bohumín přijaté v březnu roku 2013. Od března 2013 do Dětského domova se školou v Králíkách již nebyly děti přijímány. V březnu 2013 byl aktuální stav dětí 34. Děti do tohoto zařízení neumísťoval ani soud od ledna 2014. Ke dni 26. 10. 2014 jsou v ústavu 2 chlapci.

Do Dětského domova se školou v Králíkách se umísťují chlapci plnící povinnou školní docházku. Také může být umístěno dítě starší 12 let, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projeví závažné poruchy chování, že nemůže být umístěn v Dětském domově. Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u níž byla nařízena, ústavní, nebo ochranná výchova. (109/2002 Sb.)

Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna v Králíkách je zařízení školské a jako jeho součást se zřizuje základní škola, kde se chlapci dělí podle věku a znalostí přímo.

Školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči se řídí zákonem č.109/2002Sb., (se zpracovanými změnami) zajišťuje právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o Lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána. Zařízení poskytující péči jinak poskytovanou rodiči, nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu.

Formy poskytovaných služeb vychází z plánu práce školy na příslušný školní rok, kde jsou nejdůležitější akce, ke kterým může být orientována výchovně zájmová činnost především na výchovných skupinách. Zaměření pedagogických pracovníků (vychovatelů, pedagogů) na zájmovou činnost se skupinou vychází z jejich individuálních schopností a zájmů (jsou však zahrnuty všechny složky výchovy) s posílením některé činnosti. Výchovná činnost je pak rozpracována v týdenních plánech vychovatelů. Celoustavní akce a akce s dětmi mimo zařízení jsou vyhodnocována na pedagogických poradách a poradách vychovatelů. Při organizování činností na výchovných skupinách se přihlíží k požadavkům žákovské spolusprávy, především se jedná o zájmovou činnost ve dnech pracovního volna a o prázdninách.

Individuální výchovně vzdělávací program (IVVP), součást výchovy dítěte zpracovává třídní učitel v oblasti vzdělávání a kmenový vychovatel v oblasti výchovy. IVVP dříve vycházelo z komplexní diagnostické zprávy Dětského diagnostického ústavu. Dnes si každé zařízení samo dítě diagnostikuje a vytváří individuální vzdělávací program svými odbornými pracovníky. Tento program je zpracován po adaptační fázi dítěte (nejdéle do jednoho měsíce po přijetí). IVVP je pravidelně doplňován a vyhodnocován (1x za čtvrtletí). Základním cílem je reedukace žáka, odstranění asociálních a kriminálních návyků a příprava na dodržování zákonných norem.

Systém prevence sociálně patologických jevů je zajištěn pracovníkem zařízení, metodikem prevence sociálně patologických jevů. V souladu s metodickým pokynem MŠMT čj. 20 006/2007-51 je zpracováván „Metodický pokyn pro řešení mimořádných situací“, který pomáhá pedagogickým pracovníkům řešit vzniklé mimořádné situace. „Minimálním preventivní program sociálně patologických jevů“ se zpracovává na každý školní rok metodikem prevence.

Ubytování dětí v Dětském domově se školou Králíky poskytuje 1. a 2. podlaží budovy (t.č. pouze v druhé podlaží pro malou naplněnost zařízení). V 1. podlaží jsou dvě výchovné (rodinné) skupiny. V 2. podlaží jsou umístěny čtyři výchovné (rodinné) skupiny. Děti jsou ubytovány v počtu 2 - 3 na jedné ložnici. Ložnice jsou v průběhu dne uzamčeny. Pro dvě výchovné skupiny je k dispozici společné WC a umývárna. Ubytování dětí je v souladu s vyhláškou č. 343/2009 Sb., ale nesplňuje požadavky přestavby rodinných buněk. (výjimka přestavby do konce

roku 2014) Třídy školy, zázemí pedagogů (kabinet, vychovatelna) jsou umístěny v obou podlažích naproti ložnic chlapců a tím je zajištěn neustálý dohled chlapců.

Materiální zabezpečení je v souladu s vyhláškou č. 438/2006 Sb. §2, odst. c). Každé dítě je po nástupu do zařízení vybaveno ošacením a obuví, ložním prádlem a hygienickými potřebami. Osobní prádlo a ručníky se mění 1x za týden (podle potřeby i v kratších intervalech), ložní prádlo se mění 1x za 14 dní. Vlastní oblečení můžou chlapci v zařízení používat a prát ho v prádelně zařízení, ale za vlastní oblečení, ev. jeho ztrátu, poškození si každé dítě zodpovídá samo.

Zařízení zabezpečuje dětem plnou náhradu za zdravotní péči včetně léků, jež nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění. Zařízení hradí dětem i nadstandardní péči, která není hrazena pojišťovnou, ale je vyžádána osoba zodpovědná za výchovu, což velmi často selhává a tyto náklady nese samo zařízení.

Pravidelnou zdravotní péči poskytují odborní lékaři. Po přijetí do zařízení dítě absoluuje vstupní prohlídku, kterou zabezpečuje sociální pracovnice - zdravotní, ta také doprovází děti k lékaři. Po celou dobu pobytu dětí v zařízení se stará o jejich zdravotní stav. Eviduje onemocnění dětí v interním programu Evix, zajišťuje specializované vyšetření, zodpovídá za rozdávání a chystání léků a potřebné dokumentace k lékům, zajišťuje potřebné léky a ošetření, které děti individuálně potřebují. Eviduje a hlásí úrazy, má na starost stanovení příspěvku výše ošetřovného a jiné.

Do plného přímého zabezpečení spadá- strava, ubytování, zdravotní péče, ošacení, náklady na vzdělání, učební potřeby, kapesné, osobní dary.

Personální zajištění v Dětském domově se školou v Králíkách je zajištěno pedagogickými a nepedagogickými pracovníky. Pedagogičtí pracovníci - 1 ředitel, 8 učitelů, 13 vychovatelů (včetně vedoucího vychovatele), 5 asistentů pedagoga. Nepedagogičtí pracovníci - sociální pracovník, 3 kuchařky, švadlena, uklízečka, prادلena, technický pracovník s dalším úvazkem topiče, referent majetkové správy, pracovník technicko ekonomického rozvoje, sociální pracovník – zdravotnice. Ředitel výchovného ústavu: PhDr. Lenka Kábelová (v zastoupení do 31.12.2014). Od 1. ledna 2015 nastupuje na místo ředitele Mgr. Soňa Křížová, vedoucí zaměstnanec odloučeného pracoviště v Brandýse nad Orlicí.

Spolupráce probíhá v plném rozsahu dle platných právních norem a předpisů formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv. Spolupráce je vymezena zákonem č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné

výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dítěte. Úmluvou o právech dítěte a dalšími směrnici a předpisy. Domov aktivně spolupracuje s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Policií České republiky, soudy, OSPOD (orgán sociálně- právní ochrany dětí), státním zastupitelstvím, rodinnou a dalšími v návaznosti na potřeby a zájem dítěte, či instituce (Úřad práce, Státní sociální podpora, lékařská zařízení, probační a mediační služba...)

Financování zajišťuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Praha. Vlastní zdroje- pronájem ústavních bytů, stravování. (109/2002Sb., Vnitřní řád zařízení, interní dokumenty Výchovného ústavu v Králíkách)

4.2 Historie zachycující budování a rozvoj ústavu

Založení ústavu bylo **2. března 1898** usnesením zemského správního výboru a název zněl **Královská zemská polepšovna**.

K tomuto účelu byl zakoupen klášter Uršulinek s pozemkem 4 hektary. Jeptišky se v tomto klášteře ubytovaly pouze na krátkou dobu, která není přesně zmapována. Po adaptačních pracích byl ústav otevřen 14. června 1898.

Účel ústavu je stanoven zákonem ze dne 24. května 1885. Přijímá mravně vadné chlapce, do Čech příslušné, ve věku 6 – 14 let. Chovanci mohou být v ústavu podrženi až do 16-ti let.

Mimo dobu vyučování byli chovanci přidržováni k domácím pracím, k práci na zahradě a k pomocným pracím v dílnách. Zřízeny byly dílny krejčovská, obuvnická, zednická, truhlářská, zámečnická, natěračská, knihařská, řezbářská. V zařízení bylo umístěno 150 chlapců.

Změna doby i zákonů vedla i ke změně názvů⁵ a to v podobách Královská zemská polepšovna, Zemská vychovatelna, Dětský domov se zvýšenou výchovnou péčí, Základní devítiletá škola a zvláštní škola s dětským domovem, Dětský výchovný ústav, Výchovný ústav pro děti a mládež, Výchovný ústav a dětský domov se školou, Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna.

Podle píle a chování byli chovanci rozděleni do tří disciplinárních tříd. Nový chovanec byl přidělen do 3. třídy, později do 2. a pak do 1. třídy.

⁵ Příloha A Obrázek č.1 – změny názvů Výchovného ústavu v Králíkách

Po propuštění byli chovanci zpravidla odvezeni do učňovského místa a po dobu učení byli pod dozorem ředitelství.

V letech **1938** – **1939** se stupňovalo napětí mezi Československem a Německem a s ním se též stupňovala nervozita mezi obyvatelstvem, zvláště v pohraničních krajích. Když československá vláda přijala podmínky čtyř velmocí, ujednané na sjezdu v Mnichově, připravovalo se vše k přestěhování nejnnutnějších věcí.

Podle rozkazu zemského úřadu ze dne 6. října 1938 byl ústav přestěhován do Opatovic nad Labem, kde byly pro chovance uvolněny potřebné místnosti.

Dne 26. července **1945** se personál s chovanci vrátil zpět do svého původního působiště v Králíkách. Školní rok 1945 – 46 začal jako před okupací ve stejné budově se stejným učitelským sborem.

Dne 1. září **1948** podle základního školského zákona byla Zemská vychovatelna postátněna a učitelstvo se stalo automaticky státními zaměstnanci. V tomto roce proběhla reforma ústavu.

Ředitelem byl pedagog, také pro mimoškolní práci byli přijati učitelé. Dosavadní učitelský sbor měl samé starší učitele, proto byli místo nich přijati učitelé mladší.

Na základě návrhu ředitele školy ministerstva školství, věd a umění došlo dne 28. března **1949** oznámení o povolení dvouřídni neúplné střední školy o zřízení 4. třídy při zdejší národní škole, která nesla název Národní a neúplná střední škola při chlapecké výchovně v Králíkách.

Dne 1. dubna byla uvedena v činnost střední škola.

V **60. letech** procházel ústav rozsáhlými rekonstrukcemi.

V letech **1955** – **56** stanovilo ministerstvo školství zásadu, aby dětské domovy i školy při nich byly pod jednou správou.

Dne 21. listopadu **1955** nastoupil na místo správy Dětského domova se zvýšenou výchovnou péčí p. Vašátko. V prosinci došlo k vyhocení kritické situace. Po dobu více než 1 rok trpěl ústav nedostatkem vychovatelů. To se odrazilo v rychlém a hlubokém úpadku kázně v ústavu, který se přenášel na školu. Rozmáhaly se hromadné útěky chovanců, plnění ústavu, loupeže mimo ústav, došlo i k přepadání aut a pocestných.

Ve škole došlo k rozbíjení vyučování, terorizování slušnějších chovanců. Žáci si dovolovali i hrubě nadávat učitelům a ohrožovali je různými předměty, i noži. Doplněním vychovatelského sboru, zavedením jednotného postupu a přesného

režimu dne, přemístěním některých chovanců bylo dosaženo postupného zlepšení v chování. Došlo i ke snížení útěků.

Postupně se zvedala kázeň chovanců a jejich zájem o školní práci. Bylo zřízeno mnoho zájmových kroužků.

Ve školním roce **1959 – 60** se přecházelo na nový systém služeb, kdy se turnusové služby s velkým počtem chovanců nahradily systémem denní odpolední služby u malých skupin. Tím došlo ke zkvalitnění práce vychovatelů a odpovědnosti vychovatelů. V posledních letech docházelo k častým rozporům mezi ředitelem ústavu a zaměstnanci.

Dne 17. srpna **1961** předal odstupující ředitel správu Základní devítileté školy a zvláštní školy s dětským domovem p. Špinlerovi, dosavadnímu učiteli. Po změně ředitele se situace uklidnila.

Byl zaveden nový systém služeb – služba na každé výchovné skupině 2 vychovatelé, rozdělení chlapců podle tříd. Byl tím splněn požadavek, aby v době mimo vyučování připadlo na vychovatele co nejméně chlapců.

V **70. a 80. letech** docházelo ke snižování počtu zapsaných žáků. Ve vyučování se zvyšují požadavky na kázeň. Během školního roku byly největším problémem útěky.

Dne 1. února **1972** došlo ke změně názvu na Dětský výchovný ústav. Nová koncepce speciálního školství stanovila několik výchovných skupin Dětského výchovného ústavu a několik skupin Dětského výchovného ústavu se zvýšenou péčí. Významná pozornost byla věnována pracovnímu vyučování a pracovní výchově v době mimo vyučování. Alespoň částečná zručnost a návyk na fyzickou práci byly pro žáky důležité, protože po odchodu ze zařízení se měli živit pouze touto prací.

S volbou povolání byly potíže. Mnozí měli zájem o povolání, která pro ně byla nedostupná. Umísťovali se převážně do hornictví, zemědělství nebo jako zedníci.

V **90. letech** vycházela výchovně vzdělávací činnost žáků z učebních osnov zvláštní školy. Snahou pedagogických pracovníků bylo učební osnovy splnit. Nejlépe se dařilo v pracovním vyučování, v závěrečných třídách byla prováděna předprofesní příprava v závodě Lyra Lichkov.

V březnu a v červnu roku **1994** se v ústavu natáčela část filmu „Marian“, jehož režisérem byl absolvent FAMU Petr Václav. Někteří svěřenci dostali vedlejší roli v tomto filmu.

V září **1989** byl ve Výchovném ústavu pro děti a mládež ustanoven nový ředitel p. Zerzán, který tuto funkci vykonával do poloviny roku 2010. (čerpáno z Kronik Výchovného ústavu Králíky)

Září **1998** se k Výchovnému ústavu pro děti a mládež v Králíkách připojuje Výchovný ústav pro děvčata v Brandýse nad Orlicí a stává se jeho odloučeným pracovištěm. Celý název zařízení tak zní: Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna Králíky.

4.2.2 Současnost Výchovného ústavu, dětského domova se školou, základní školou a školní jídelnou v Králíkách

Vedením ústavu byl od 1.7.2010 pověřen zástupce ředitele p. Mgr. Ladislav Klíma, který se zasloužil o následující chod zařízení v dalších letech.

Od 1. listopadu **2012** byla jmenována ředitelkou ústavu Mgr. Drahoslava Horsáková, která na základě ombudsmanské zprávy dne 29.8.2014 byla ze své funkce odvolána.

Následně po odvolání Mgr. Drahoslavy Horsákové v srpnu **2014** byla touto funkcí pověřena PhDr. Lenka Kábelová, ředitelka výchovného ústavu v Chrudimi do 31.12.2014.

O následném dění a chodu zařízení nebylo zatím rozhodnuto, což vedlo k nejisté a napjaté situaci v zařízení.

22. září 2014 (č.j.: MŠMT-32992/2014) vydané ministrem školství, mládeže a tělovýchovy, s účinností od 1. ledna 2015 dochází k organizační změně, spočívající ve **zrušení** Dětského domova se školou, základní školy a školní jídelny Králíky.

MŠMT č.j.: 23522/2014: Záměr koncepce řízení a rozvoje školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče.

Opatření navrhovaná na základě výše uvedených kritérií k optimalizaci současné sítě zařízení institucionální výchovy zřizovaných MŠMT: „Zrušení zařízení - Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a školní jídelna, Králíky, 5. května 383 o zrušení součástí Dětský domov se školou, Základní škola a Školní jídelna, místo poskytovaného vzdělávání nebo školských služeb na adrese 5. května 383, 561 69 Králíky.

Výchovný ústav Brandýs nad Orlicí, který je součástí organizace VÚ, DDŠ, ZŠ a ŠJ Králíky, zůstane zachován jako samostatná organizace.

(provoz navrhujeme ukončit z důvodů dlouhodobé nenaplněnosti kapacity, vysokých nákladů spojených s provozem zařízení, špatné dostupnosti a nedostatečné nabídky programů pro děti, nepodnětným tedy nevhodným prostředím, což zmiňuje i opakovaně Česká školní inspekce v inspekčních zprávách z června 2013 a z dubna 2014. V případě zrušení zařízení je v blízkosti spádově a dopravně dostupný Dětský domov se školou a středisko výchovné péče Šumperk (34 km od města Králíky) a Dětský domov se školou Kostelec nad Orlicí (47 km od města Králíky). Ekonomické informace v materiálu pro poradoví vedení Č.j. MSMT – 20196/2014“. (MŠMT, online, 2014)

1. ledna 2015 nastupuje na místo ředitele Mgr. Soňa Křížová, vedoucí zaměstnanec odloučeného pracoviště v Brandýse nad Orlicí, která obhospodařuje dnes již prázdnou budovu Dětského domova se školou v Králíkách.

4.3 Výchovná a sociální práce s cílovou skupinou

Sociální práce se v tomto typu zařízení prolíná ve všech směrech. Má úzkou vazbu k etopedii.⁶ Sociální práce je velmi podstatná a klade důrazem na sociální fungování dětí.

Sociální práci v ústavní výchově vymezuje cíl sociální práce takto: *„funkcí sociálního pracovníka je pomáhat lidem, kteří se pokoušejí řešit a zvládnout problémy ve fungování, v interakcích s jejich sociálním prostředím. Prostřednictvím své pomoci se sociální pracovník, snaží zlepšit způsob, kterým lidé sociálně fungují, nebo vztahy mezi lidmi a jejich sociálním prostředím.“* (Matoušek, 2012, s. 185)

Z vývojové pedagogiky je dnes jisté, že děti jež vyrůstají, nebo jsou umístěny do institucionální výchovy jsou traumatizovány. Období rozvoje primárních pout, které nedokáže institucionální výchova zajistit (neustálý kontakt s dítětem a vzájemná citová interakce), musí sociální pracovník respektovat a pokusit se tyto deprivace alespoň minimalizovat.

Ztráty a nedostatek trvalého vztahu, negativně ovlivňují přirozenou snahu dítěte formovat vztahy k dospělým osobám. Častá změna osoby, která poskytuje dítěti

⁶ Etopedie je speciální pedagogická disciplína, která se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláváním dětí, mládeže a dospělých, kteří mají poruchu chování. Poruchy chování jsou takové projevy jedince, jimiž se vymyká z přiměřeného chování. Hovoříme o obtížné vychovatelnosti, která má příčinu sociální, výchovnou nebo je příčinou zanedbanosti. Poruchy chování souvisejí s porušováním normy, kterou stanovuje daná společnost. V závažnějších případech jde o nedodržování právních norem.

individuální péči, může vést v následném životě k totální neschopnosti zažívat individuální a emočně vřelé vztahy.

Takto traumatizované děti si vytvoří obraz nedůvěryhodných osob a toto produkuje netečné interakční styky, které ho negativně ovlivňují v dalším sociálním vývoji. Aby dítě překonalo jakkoliv stres nebo trauma, je naprosto klíčové, aby mělo alespoň jednoho dospělého (klíčového pracovníka), který mu bude poskytovat stabilní a individuální péči a který mu bude umožňovat použití individuálního, emočně vřelého a vzájemně uspokojivého vztahu a to byť na dobu přechodnou. (Vývoj dětí v náhradních formách péče, 2011).

Sociální pracovník velmi často takovou funkci v zařízení zastává a pro takovou profesi musí být vzdělán v oblastech sociologie, práva, zdravotní péče, pedagogiky a psychologie.

Sociální pracovník ve většině případů je první osobou, se kterou se dítě v zařízení setkává, seznamuje.

Sociální pracovník musí být obeznámen se sociální situací dítěte, rodinným zázemím, psychickým (psychiatrickým) stavem a musí být empatický k pocitům dítěte, ať už při vstupu dítěte do zařízení, tak i po celou dobu jeho pobytu.

Pro dítě, které vstupuje do výchovného zařízení je důležité, abychom mu zprostředkovali prožitek přívětivého přivítání, že jsme tu pro něj, může se na nás obrátit, kdyby si s něčím nevědělo rady, že jej vítáme a počítáme s ním a má zde u nás své místo. Tento první krok vede k navázání vztahu dítě- sociální pracovník.

Sociální pracovník v zařízení vykonává

Pomoc – dítě pracovníkovi svěřuje svou starost a zároveň očekává pomoc při jejím řešení anebo informace o možných variantách a alternativách, které jednotlivá řešení poskytují (př. žádosti - pomoc při vyřízení dovolenky doma, vyřízení dokladů, občanství až po zprostředkování).

Návody a poučení – dítě očekává, že od sociální pracovnice získá potřebné informace, které mu pomohou orientovat se ve své situaci a umožní mu zvolit vlastní strategii řešení. Dítě potřebuje radu pracovníka, ne aktivitu (př. poučení o ochranné výchově, poučení o právech a povinnostech dítěte umístěného v zařízení).

Doprovázení – dítě hledá u sociálního pracovníka podporu a spolusdílení obtížné situace, kterou není schopno unést samo. Jedná se o přechodné období pro psychické přijetí zásadních životních situací (rozvod rodičů, trestná činnost v období pobytu

mimo zařízení k přijetí trestu, úmrtí rodičů, člena rodiny i samotná adaptace v zařízení).

Terapie – není součástí sociální práce, ale sociální pracovníce by měla rozpoznat projevy traumatizace, na tu upozornit a terapii zprostředkovat (v zařízení byl chlapec jež byl svědkem pokusu sebevraždy matky). (Matoušek, 2012)

Náplň práce sociální pracovníce ve Výchovném ústavu, dětském domově se školou Králíky se řídí pracovně právními vztahy zákona č. 262/2006 Sb., (Zákoník práce), ve znění pozdějších předpisů a náplní práce v daném zařízení a funkci jež sociální pracovník vykonává.

Všichni zaměstnanci jsou povinni zachovávat mlčenlivost o personálních otázkách, provozu organizace, ekonomice a dalších záležitostech ústavu.

Dále jsou povinni chovat se tak, aby poskytovali dětem vhodné modely chování a byli jim příkladem.

Sociální pracovníce po přijetí dítěte do zařízení oznámí přijetí dítěte osobám odpovědných za výchovu, orgánu sociálně právní ochrany dětí, soudu a zapíše dítě do interní databáze Evix.

Závažné okolnosti týkající se výchovy a zdravotního stavu oznámí pedagogickým pracovníkům.

Dítěti založí osobní spis, který obsahuje dokumentaci dítěte: soudní rozhodnutí, osobní list, katalogový list žáka, rozhodnutí o vzdělávacím programu, rodný list, poslední školní vysvědčení, občanský průkaz, průkaz zdravotní pojišťovny, lékařskou zprávu, komplexní diagnostickou zprávu, cennosti.

Náplň sociální pracovníce v Dětském domově se školou Králíky
Sociální pracovníce zajišťuje sociálně právní záležitosti svěřenců. Opatřuje doklady a zprávy o dřívějším výchovném prostředí. Zajišťuje administrativní stránku přijímání, přemísťování, propuštění. Zprostředkovává styk s Městskými úřady, soudy, policií a jinými institucemi. Vyměřuje a eviduje výměr ošetřovného. (109/2002 Sb.) Připravuje podklady pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění, zrušení ústavní výchovy, ochranné výchovy či jejího prodloužení. Zajišťuje možnosti propuštěných v uplatnění v učebním oboru. Informuje se o chování podmíněčně propuštěných svěřenců. Vyřizuje zprávy o svěřencích soudům, orgánům sociálně právní ochrany dětí apod. Vede kartotéku svěřenců. Zpracovává a odesílá přihlášky svěřenců do středních odborných učilišť,

odborných učilišť. Vydává potvrzení svěřencům. Vede jednací protokol, zakládá vyřízené spisy. Eviduje a spravuje poštovní známky, soukromé telefonní hovory. Sleduje propuštěné svěřence po dobu 2 let. Vede přehled o útěcích svěřenců. Vyhotovuje žádosti o ošetřovné a rodinné přídavky. Spravuje vkladní knížky svěřenců. Informuje policii o návratu svěřenců z útěku do zařízení. Po projednání s třídním učitelem a ředitelem zařízení zabezpečuje rozmístování vycházejících žáků do Výchovných ústavů. Spolupracuje s orgány sociálně- právní ochrany dětí o propuštění dětí na prázdniny a mimořádnou dovolenku k rodičům. Zúčastňuje se jako pedagogický dozor při výslechu u chlapců mladších 15 let. Pravidelně kontroluje noční hlášení. Nahlásí nové svěřence do stavu stravovaných. Vykonává další práce podle pokynu ředitele zařízení. Zúčastňuje se pedagogických rad a porad vychovatelů.

Z vlastní praxe mohu posoudit, že sociální pracovník je ten, který otevírá dveře ústavu nově příchozím dětem. Po celou dobu od jejich příchodu s dětmi pracuje, zná jejich potřeby i osobnost. Je zprostředkovatelem kontaktu dítěte s venkovním prostředím a děním mimo ústav ven vztahující se k dítěti.

Všechny dokumenty dítěte, vedení povinné dokumentace, vyřízení záležitostí dítěte projdou rukama, nebo jsou prací sociálního pracovníka.

Spolupracuje s dětmi, rodinou, soudy, policií či jinými orgány. Je také zprostředkovatelem informací o situacích a dění kolem dítěte (externí i interní informace) s nimiž seznamuje ostatní pracovníky odpovědné za výchovu (etopedy, učitele, vychovatele apod.). Má vytvořen komplexní pohled na dítě.

Důležitost kvalitního sociálního pracovníka v těchto typech zařízení je podstatná pro celý chod zařízení. Takový pracovník nese vysokou zodpovědnost, zkušenosti, znalosti, odolnost a je dítěti nápomocný od jeho příchodu až do posledního dne v zařízení.

Je také poslední komu dítě podá ruku a rozloučí se spolu ... sociální pracovník uzavírá dveře ústavu za odcházejícím dítětem.

4.4 Proces transformace Výchovného ústavu, dětského domova se školou v Králíkách a vývojové trendy

Transformační kroky v letech 2009 – 2012. Vedly ke snižování počtu dlouhodobě umístěných dětí ve všech typech ústavní péče, a to za předpokladu

posílení preventivní složky práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami a podpora rozvoje a dostupnosti souvisejících služeb. Snižování počtu dětí vedlo k uzavírání ústavů, které byly vyhodnoceny jako neefektivní, nepotřebné, nákladné a bez přestavby na rodinné buňky – ústavy rodinného typu. V těchto letech byl i Výchovný ústav, dětský domov se školou Králíky navržen na zrušení. Od tohoto kroku bylo odstoupeno na základě potřeby tohoto zařízení pro diagnostickou síť Bohumín, která toto zařízení vyhodnotila jako potřebné, strategicky umístěné s dlouholetou tradicí.

V letech 2011 - 2014 bylo opakovaně žádáno ministerstvo školství o uvolnění prostředků na přestavbu zařízení dle zákona 109/2002 Sb., ale tyto prostředky nebyly uvolněny.

Důležitou součástí optimalizačního procesu byla příprava Standardů kvality péče v zařízeních, které zaručují porovnatelné hodnoty a úroveň ve všech oblastech výchovně vzdělávací péče. Tyto standardy vedly k častým kontrolám zařízení ze strany České školní inspekce, ombudsmanů, finančních kontrol aj. (nikdy nebyly shledány závažné chyby)

Progresivní prvky s velkou aktivitou ve změně zaběhnutého chodu zařízení a zachování Výchovného ústavu, dětského domova se školou v Králíkách začaly probíhat s nástupem nové ředitelky Mgr. Drahoslavy Horsákové.

Z důvodu, že nebyly uvolněny prostředky na přestavbu se vedení a zaměstnanci ústavu aktivně podíleli sami tomuto zařízení pomoci a přistupovali k opatřením, aby bylo zařízení zachováno.

Postupně si sami vytvářeli rodinné buňky (zázemí pro děti).

Ředitelství si samo provedlo šetření v Pardubickém kraji o potřebnosti Střediska výchovné péče v prostorách ústavu. Bylo prokázáno, že 86% pracovníků odboru sociálně právní ochrany dětí by uvítalo zřízení Střediska v tomto kraji. Tento projekt vytvořený vedením a zaměstnanci zařízení v Králíkách vyhrál a byly mu poskytnuty dotace, ale již nedošlo k jeho uskutečnění a realizaci.

Novým prvkem bylo navázání úzké spolupráce s rodinou a orgány sociálně právní ochrany dětí. Tato spolupráce se zpětnou pozitivní vazbou všech sociálních pracovníků, se kterými zařízení spolupracovalo, byla účelná v prospěch dítěte. Ze strany sociálních pracovníků nebyly žádné výtky k zařízení v Králíkách.

Probíhalo vzdělávání pracovníků. Nově přijatí pracovníci museli splňovat požadavky na vzdělání. Pracovníci zaměstnaní v tomto zařízení si museli chybějící vzdělání doplnit. Kolektiv zaměstnanců byl doplněn o nové kvalifikované

pracovníky (etoped, psycholog, prevetista), což se projevilo ve zkvalitnění práce. Zaváděly se prvky na posílení kolektivu i osobnosti pedagogů (Teambuilding, Supervize, terapie, kurzy, školení) a nové prvky vedoucí k posílení individuality dítěte (muzikoterapie, komunitní kruhy, ergoterapie, zážitková pedagogika aj.)

Zařízení plně podporovalo rodinu. Všechny děti, které měly překážky se sejit s vlastními rodiči, sourozenci byly podporovány ze strany ústavu. Tyto děti zaměstnanci odváželi k rodině (otec ve výkonu trestu, sourozenec v jiném zařízení) na náklady ústavu.

Probíhala sanace rodiny ze strany ústavu a pracovníku odboru sociálně právní ochrany dětí. Takto úzká spolupráce měla příznivý vliv na dítě.

Nejen tyto popsané změny a mnoho jiných (nadčasových, které teprve probíhají, nebo jsou v transformačním plánu do roku 2020), se osvědčily a vedly k novému nastavení zaběhnutých postupů zařízení i v prospěch dítěte.

Všechny úspěšné kroky nepomohly k uvolnění celkové atmosféry v zařízení a nedokázaly odstranit napětí z neustálého strachu zrušení ústavu.

Od března 2013 nebylo do zařízení přijato žádné nové dítě a děti po ukončení povinné školní docházky zařízení opouštěly a tím neúměrně rostly finanční náklady a celkové napětí v ústavu.

Celá tato situace vygradovala fyzickým napadením vychovatelů dětmi a mediálním zveřejněním této kauzy. Po této situaci a mediálním tlaku, nastaly opakované kontroly a neustále napjatá situace v celém zařízení byla znáta na zaměstnancích i dětech. (kontroly začaly vykazovat nedostatky ve vysokých nákladech spojených s provozem zařízení, špatné dostupnosti a nedostatečné nabídce programů pro děti, nepodnětným tedy nevhodným prostředím).

Poslední návštěvou ombudsmanky byla ředitelka ze své funkce odvolána a tím všechny kroky vedené k novým změnám a udržení zařízení byly ukončeny.

V souvislosti se systémovými změnami a novými trendy v péči o ohrožené děti přichází ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) se změnou v pojetí institucionální péče. Zásadním způsobem mění povědomí o školských zařízeních směrem k jejich otevřenosti a široké nabídce výchovně vzdělávacích programů podle potřeb dětí.

Vychází zejména z potřeby vytvořit moderní, efektivní a dostupný systém s důrazem na kvalitu, profesionalitu poskytované péče o klienty a jejich rodiny.

Hlavními cíli transformace a vývojových trendů je vytvoření moderního, efektivního a dostupného systému s důrazem na kvalitu a profesionalitu poskytované péče o klienty (děti a jejich rodiny).

Posilovat se budou zejména ambulantní služby za účelem vyšší míry prevence rizikového chování.

Bude se usilovat o návrat dětí do rodin, je-li to v nejlepším zájmu dítěte, prostřednictvím úzké spolupráce s rodinou (reflektivní skupiny dětí a rodičů, rodinná mediace, střídavé pobyty rodina - ústav, flexibilní uvolňování do rodinné péče, posilování odpovědnosti rodičů za dění v rodině, apod.)

Úzká spolupráce s místně příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Základní principy a cíle činnosti. K základním úkolům a cílům patří důraz na propojení, rozšíření a zefektivnění poskytovaných služeb, včetně zvýšení jejich dostupnosti a posílení preventivních aktivit, s následným snížením počtů dětí umístěvaných na základě soudního rozhodnutí do institucionální péče.

U dětí umístěných na základě soudního rozhodnutí zajistit efektivní a koordinované řešení jejich situace s cílem maximálně zkrátit nezbytnou dobu jejich pobytu mimo rodinu.

K dílčím cílům patří výrazné zlepšení komunikace s participujícími subjekty, především systémová změna komunikace s orgány sociálně-právní ochrany dítěte prostřednictvím změny systému předávání a vyhodnocování informací (případová setkávání u „hraničních“ dětí), dále potřebná změna struktury a řízení školských zařízení (rozšíření nabídky koordinovaných a vyhodnocovaných služeb, propojení pracovišť, vytvoření standardů činnosti a pravidel systémové komunikace, předávání informací, jednotná dokumentace a evidence výkonů, centrální evidence klientů, včetně zabránění neefektivnímu překrývání a duplicity poskytovaných služeb).

K základním principům poskytovaných odborných služeb patří princip komplexnosti a propojenosti služeb (mezioborový model péče, propojený systém služeb od podpůrných až po rezidenční, diferenciací příslušných programů), větší důraz na prevenci a následnou péči, dále princip dostupnosti a dosažitelnosti (finanční dostupnost smluvních pobytů), princip zacílení priorit (rodina - primární sociální prostředí), princip zacílení programů (individualizace programů, včetně jejich délky, u prognosticky nadějných případů ukončení ústavní péče a návrat dítěte do rodiny přímo z „diagnostického ústavu“ bez nutnosti dalšího přemístování do následného školského zařízení) a princip vyhodnocování efektivity služeb. (MŠMT, online, 2014)

Tato nová koncepce transformace a trendy jsou důležité ke zkvalitnění institucionální výchovy a péče o děti. Ještě dnes je běžné si děti držet co nejdéle v evidenci zařízení v prospěch naplněnosti a finančního rozpočtu. Setkáváme se s dětmi, které by měly být zařazeny v jiném typu institucionální výchovy, nebo jiné formě náhradní výchovy. I dnes jsou pedagogičtí pracovníci, kteří nesplňují požadavky na vzdělání a nepřizpůsobují se novým trendům v institucionální výchově. I dnes za zdmi ústavů převládají prvky represe, rehabilitace včetně fyzických trestů. Plně se ztotožňují s navrhovanými změnami, ale cesta to bude dlouhá, protože institucionální výchova ač prošla výraznými změnami je pořád pod rouškou tajemna a zkostnatělých starých návyků.....od počátku lidstva.

Zda bylo správné rozhodnutí uzavření výchovného zařízení v Králíkách, nelze nyní posoudit. Nastavené kroky ke změně tohoto zařízení probíhaly, ale bez odezvy a podpory ministerstva školství. Specifikum výchovného zařízení v Králíkách bylo ve strategickém umístění na úpatí Orlických a Jesenických hor. Při výchově dětí s poruchami chování, které do tohoto ústavu byly umísťovány, bylo jedním s nejdůležitějších faktorů ovlivňující úspěšnost výchovy a resocializace vytržení takového dítěte z patologického prostředí, ve kterém se dítě pohybuje, ať vlivem nedostatečného rodinného zázemí, nebo vlivem členství v asociálních partách, kde je posilováno v rozvoji vzniku nejrůznějších závislostí a páchání protispolečenských činů. Město Králíky se nachází v hraničním pásmu, což je pro výchovné účely jeho největší předností, vyznačuje se dobrým přímým spojením veřejnou dopravou s městy v širším regionu. Předurčení ústavu v Králíkách k poskytování výchovné a pedagogické péče o umísťované děti i ze vzdálenějších regionů, vyplývá i z jeho praktických možností daných kapacitou ústavu a čtyř hektarovým pozemkem, na kterém jsou umístěny sportoviště, dílny, skleníky, ovocný sad, park.....*“Názor na možnosti výchovy, úpravy projevů a vůbec péči o mravně narušené jedince se měnil v korelaci s vývojem společnosti, myšlení, vědomí a hlavně podle názoru těch, kdo měli možnost mocenského uplatnění“*.....(Slomek, 2010, s. 13).

Výchovný ústav Králíky 2. března 1898 – 31. prosince 2014.

Sto šestnáct let práce s těžce převychovatelnými dětmi, sto šestnáct let kdy bránou přišli a odešli tisíce chlapců, sto šestnáct let, které už navždy zůstanou vštípeny do zdí tohoto zařízení, této budovy na úpatí Orlických hor. Jen čas zhodnotí správnost tohoto rozhodnutí v zájmu dětí i společnosti.

5. Příprava a realizace výzkumného řešení

Příprava a realizace této práce probíhala ve Výchovném ústavu, dětském domově se školou, základní škole a školní jídelně v Králíkách. Toto zařízení bylo dne 31. 12. 2014 uzavřeno. Zmapováním tohoto tradičního ústavu poukáži na důležité mezníky při výchově dětí s poruchami chování a vykonávanou sociální práci až do dnešní podoby.

O výchovném ústavu, jeho změnách a aktivitách ve výchovné a sociální práci, jsem hovořila se třemi řediteli, jež zde působili. Každý z nich uplatňoval jiné přístupy k výchově dětí a jinak posuzoval a stavěl sociální práci. Tyto výpovědi bude doplňovat sociální pracovnice, která v tomto zařízení pracovala 23. let.

5.1 Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu

Hlavní cíl (HC) této práce se úzce váže na hlavní výzkumný cíl. **Hlavním cílem práce je zmapovat proces transformace tradičního výchovného ústavu zaměřeného na děti s poruchami chování a zachytit významné trendy, které se postupně uplatňovaly a uplatňují při výchovné péči o klienty a ovlivňovaly a ovlivňují podobu sociální práce vykonávané v zařízení.**

Hlavním výzkumným cílem (HVC) je zjistit „**Jak se ve výchovném ústavu změnila aktivity týkající se výchovné a sociální práce s cílovou skupinou v důsledku procesu transformace**“?

Dílčí výzkumné cíle (DVC) se budou týkat výchovy, sociální práce a spolupráce s jinými institucemi.

DVC 1. Zjistit jak se proces transformace odrazil ve výchovné složce

DVC 2. Zjistit jak se proces transformace odrazil v sociální práci

DVC 3. Zjistit zda a jak proces transformace ovlivnil spolupráci s dalšími subjekty (ministerstvo školství (MŠMT), rodina, orgány sociálně- právní ochrany dětí, soudy.....)

5.2 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka č. 1 – Transformační tabulka cílů

Hlavní cíl	Dílčí cíl	Indikátory	Tazatelské otázky
HVZ Jak se ve výchovném ústavu změnila aktivita týkající se výchovné a sociální práce s cílovou skupinou v důsledku procesu transformace.	DVC1 Zjistit jak se proces transformace odrazil ve výchovné složce	Výchovná složka	TO 1 Přístup k právům a povinnostem klientů? TO 2 Co hodnotíte kladně ve výchově? TO 3 Co se nepovedlo ve výchově? TO 4 Jak vidíte další vývoj ve výchově?
	DVC2 Zjistit jak se proces transformace odrazil v sociální práci	Sociální práce	TO 5 Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce? TO 6 Co hodnotíte kladně v sociální práci? TO 7 Co se nepovedlo v sociální práci? TO 8 Jak vidíte další vývoj sociální práce?
	DVC3 Zjistit zda a jak proces transformace ovlivnil spolupráci s dalšími subjekty (MŠMT, rodina, OSPOD,	Spolupráce se subjekty	TO 9 Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s MŠMT, OSPOD, rodinou,

	soudy.....)		soudy, či jinými institucemi?
--	-------------	--	-------------------------------

Zdroj: vlastní

Srovnej: Příloha F Tabulka č. 2 – Kódování

5.3 Druh výzkumu, zvolená metoda a technika

Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních, nebo individuálních problémů a snaží se vytvořit komplexní, celostní obraz o zkoumaném problému. Snaží se o porozumění jevů, které zkoumá a jejich vysvětlení.

Pilotáž - ověří sekvenci otázek, formát otázek, formulaci jednotlivých otázek, problematiku spojenou se zpracováním a analýzou údajů a s celkovým plánem výzkumu.

Pro svou práci jsem si zvolila metod

Indukce - obecně myšlenkový pochod od jednotlivého k obecnému dle Švaříčka, Šedřové „*indukce je obecná metoda usuzování, v níž závěr obsahuje informaci, která přesahuje informace (empirického původu) ve východisku. Jelikož induktivní závěry překračují informace obsažené v datech, dokážeme prostřednictvím indukce vytvářet obecné zákony.*“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 14)

Analýza - analýza a interpretace dat je hledání sémantických vztahů mezi nimi a spojování deskriptivních kategorií do logických celků. Rozčleňuje celek na základní součásti, vztahy a souvislosti.

Syntéza - protiklad analýzy. Analýzou vyčleněné části, vztahy a souvislosti se spojují a sjednocují do určitého celku.

Kódování - obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty v textu výzkumník dále pracuje. (Švaříček, Šedřová, 2007).

Kvalitativní výzkumníci používají rozhovor. Použila jsem **standardizovaný rozhovor**, ve kterém jsem předem položila neměnné otázky s jasnou formulací všem dotazovaným, včetně zachování přesného řazení otázek při rozhovoru. Standardizovaný rozhovor se používá pro oblast zkoumání, o kterém máme dostatek informací.

5.4 Výzkumný vzorek

Nikdo z dotazovaných si nepřál být konkrétně jmenován v důsledku uzavření tohoto ústavu. Charakteristikou tohoto souboru je účelový výběr. Tři bývalí zaměstnanci ve vedoucích (ředitelských) funkcích a sociální pracovnice, která v tomto zařízení úzce spolupracovala s výše uvedenými informanty.

Myslím, že mi důvěřovali a neměli důvod něco zkreslovat nebo zamlčovat. Rozhovory jsem natáčela na mobilní telefon. Všichni respondenti s tím souhlasili a neovlivnilo to nikterak průběh rozhovoru. Na všechny mé otázky odpovídali, nemusela jsem na odpovědi čekat.

Informant A – ředitel zařízení od roku 1989 do roku 2010

Informant B – pověřený ředitel od roku 2010 do roku 2012

Informant C – ředitelka od roku 2012 do roku 2014

Informant D – sociální pracovnice od roku 1990 do roku 2014

Uzavření ústavu všechny informanty citově zasáhlo. Z tohoto důvodu uvádím pouze profesní údaje těchto informantů. Podrobnější informace o své osobě nechtěli uvést.

5.5. Popis průběhu sběru dat

V červenci 2014 probíhaly etapy přípravy výzkumu, kroky výzkumu, cíle výzkumu, dojednání s účastníky o následujícím výzkumu. Vypracování prvotního výzkumného vzorku, pilotáž.

Srpen a říjen jsem pracovala v zařízení. Sbírala data pro teoretickou i praktickou část této práce. Studovala dokumenty, kroniky.

V listopadu proběhlo zpracování získaných dat pro obě části této práce a v prosinci jsem data vyhodnotila.

Leden 2015 jsem data interpretovala do této práce.

5.6 Finanční rozpočet

Cestovné Štítý – Králíky jsem absolvovala 20x za 2000,--Kč. Kancelářské potřeby (papíry, toner do tiskárny, bloky, sponky a jiné) 2000,--Kč. Náklady na zpracování dat 5000,--Kč. Jiné (poděkování informantům, občerstvení) 2000,--Kč. Celkem náklady na tuto práci vyšly na 11 000,--Kč.

5.7 Řešitelský tým

Řešitelský tým stojí jen na výzkumné části. Sama si vedu, řeším a realizuji výzkumnou část. Provádím sběr dat, analýzu dat, interpretaci dat.

Členové řešitelského týmu Mgr. Hana Moravcová, zástupce ředitele zajistila jednání s vedením zařízení, pilotáž, přístup k dokumentům (kronikám) tohoto zařízení před uzavřením. Tyto dokumenty sloužily k mapování zařízení v teoretické i praktické části.

Mgr. František Kounek, vedoucí vychovatel pracoval v tomto zařízení 30 let. Podílel se na pilotáži, sběru dat. Mapování zařízení soustřeďoval na výklad výchovných praktik v letech minulých - doposud a strukturální uspořádání v zařízení. Tyto informace sloužily pro teoretickou i výzkumnou část bakalářské práce a staly se užitečnými body pro zmapování výchovného zařízení v Králíkách.

5.8 Rizika výzkumu

Hypotetickým rizikem výzkumu by mohlo být úmrtí některého z respondentů výzkumu. Mohlo by také nastat zrušení ústavu k dřívějšímu datu, než podrobně nastudují potřebné dokumenty vztahující se k zařízení. Ztráta kronik, ze kterých bude čerpáno pro tuto práci či neochota respondenta k tomuto zařízení vypovídat. Reálním rizikem výzkumu je pilotáž, ověření techniky či technik pro výzkum. Tedy, jde o nejmenší rozsah ověřovaného výzkumu, který se v důsledku týká jen následně samotných úprav na technikách sběru dat. Informace, které požadujeme po informantech pro tuto výzkumnou část budou nedosažitelné.

6. Analýza a interpretace dat

Příloha F- Tabulka č. 2 Kódování

6.1 Dílčí výzkumný cíl 1.

Zjistit jak se proces transformace odrazil ve výchovné složce. Pro zjištění jsem si zvolila 4 otázky: Přístup k právům a povinnostem klientu? Co hodnotíte kladně ve výchově? Co se nepovedlo ve výchově? Jak vidíte další vývoj ve výchově?

Informant A sdělil že: *...,vždy mělo dítě více povinností než práv a tak to u těchto typů zařízení muselo být.*“

„Měli zažitě pracovní návyky,“ ...

....“další vývoj by se měl zaobírat více činnostmi dětí a pořádnou náplní dne, než nic neděláním a chozením na bazény“.

Informant B sdělil že: *...“hoši museli mít vždy splněny povinnosti, než jsem se s nimi začal bavit o jeho právech.“ ...*

“Zakázal jsem fyzické tresty.“

„Snažil jsem se vytvořit domácí prostředí“ ...

Informant C sdělil že: *..“práva dětí byla vždy pro mě na prvním místě.“*

...“mít ke každému dítěti individuální přístup“ ...,

„zrušila jsem izolační místnost“ ...

“obklopila jsem se odborníky“, ...

“Všechny mé kroky vedly k záchraně a rozvoji lepší ústavní výchovy a k prospěchu dítěte“.

Informant D sdělil že: *...“ práva dětí mi nikdy nebyla lhostejná, ale z titulu své pozice jsem neměla nástroje, abych právo dítěte prosadila“.*

“V posledních letech jsem se nesečkala s fyzickými tresty a ponižováním“ ...

“.. ,vzdělávali jsme se v nových trendech a ty uplatňovali.“

Proces transformace ve výchovné složce se odrazil ku prospěchu dítěte. Od přísného vedení formou příkazů, povinností pro všechny chlapce stejně, k individuálnímu přístupu pro každého. Odstraněním direktivních prvků (rozvojem volnočasových aktivit, zákazem fyzických trestů, zrušením izolační místnosti, ponižování...) mělo za důsledek pokles autority pedagogického pracovníka. Pedagogičtí pracovníci museli odstoupit od vojenského režimu výchovy, který byl v tomto zařízení nastaven a museli nastavit nový styl výchovy, vzdělávat se, vytvářet nové podněty, aktivity k posílení a rozvoji individuality dítěte. Někteří pracovníci byli obměněni za odborníky, jiní se učili novým trendům výchovy. Je kladen

požadavek na kvalitního, vzdělaného pedagogického pracovníka, osobnost, která svým přístupem podporuje rozvoj dítěte ve všech složkách. V důsledku těchto výše jmenovaných změn ve výchovné složce se výrazně posílily práva dětí.

6.2 Dílčí výzkumný cíl 2.

Zjistit jak se proces transformace odrazil v sociální práci.

Pro zjištění jsem si zvolila 4 otázky: Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce? Co hodnotíte kladně v sociální práci? Co se nepovedlo v sociální práci? Jak vidíte další vývoj sociální práce?

Informant A sdělil že:..... *“byla plně v kompetenci sociální pracovnice, která s nimi komunikovala, dopisovala si a řešila dovolenky.“*

Informant B sdělil že:..... *“sociální práva v sociální práci mě hlídala hlavně sociální pracovnice.“*

Informant C sdělil že:..... *“já jsem se dětem věnovala hlavně po stránce pedagogické“...“ V sociální oblasti se orientovala zkušená sociální pracovnice. Jako novinku jsem zavedla návštěvy v rodinách dětí, kterých se účastnila. Dále zpracovávala zpětnou vazbu se sociálními pracovníky orgánu sociálně- právní ochrany dětí našich dětí“...*

...“ s novými trendy zasahujícími do sociální práce a tím pozměnila náplň její práce, která do té doby se nikterak neměnila.“

“Sociální pomoc by měla být dílčí část celého týmu odborníků“.

Informant D sdělil že:..... *“hlavně vidím rozvoj sociálních služeb se zaměřením na nezletilé děti.“*

„Také za ty roky vidím posun ve vyhledávání problémových dětí“...

“Programy pro sociální začleňování, návaznost na další úřady (úřady práce apod)...“

“Děti se umisťují co nejbližší k nukleární rodině.“...

“Vzdělávání dětí sociálnímu učení se.“

...“vidím, že nároky na každého sociálního pracovníka budou vysoké. Nejen po odborné způsobilosti, vzdělání, ale i morální způsobilosti.“

Transformace v oblasti sociální práce v zařízení je znatelná až v několika málo posledních letech. Ředitelé zařízení splňují kvalifikační požadavky na výkon své funkce pedagogickým vzděláním. Sociální práce tak často stála (stojí) mimo

okruh jejich pedagogického zaměření a nebyly ji přisuzovány kompetence a váha jako v dnešní podobě. Sociální práce vykonávána v zařízení tak měla pouze podobu administrativního charakteru. Sociální pracovník plnil úkoly dle náplně práce, legislativy a příkazu nadřízených.

V roce 2012 se sociální práce v zařízení mění do nové podoby. Jsou znatelné vyšší požadavky na vzdělání sociální pracovnice a změny v pracovních činnostech. Sociální práce se propojuje ve všech oblastech výchovy a péče o dítě v zařízení i mimo něj. Kompetence sociální pracovnice jsou posilovány. Stává se součástí výchovného procesu s dětmi.

Transformace sociální práce vedla ku prospěchu dítěte i rodiny. V případě, nařízení ústavní výchovy je dbáno na rodinu, jako prvotní instituci. Sourozenci se umisťují do stejného zařízení, posilují se rodinné vazby. Sociální pracovník pracuje s dítětem, pracuje s rodinou, spolupracuje s dalšími institucemi.

Sociální pracovník v tomto zařízení nevykonává už jen administrativní stránku, ale stává se sociálním pracovníkem dítěte.

6.3 Dílčí výzkumný cíl 3.

Zjistit zda a jak proces transformace ovlivnil spolupráci s dalšími subjekty (ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT), rodina, orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), soudy.....)

Zvolila jsem jednu stejnou otázku pro všechny respondenty: Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy, orgánem sociálně- právní ochrany dětí, rodinou, soudy, či jinými institucemi?

Informant A sdělil že:.....“ *když ve sbírce zákonů bylo, že máme zřídit rodinné buňky, tak jsme nedostali peníze.*“

“ *V době, kdy jsem byl ředitelem, byl našim přímým nadřízeným Diagnostický ústav Hradec Králové, který nás metodicky vedl a já se držel jejich pokynů, změn a nařízení.*“

„*Spolupráce s orgány sociálně právní ochrany dětí, rodinou, soudy zajišťovala sociální pracovnice, která to měla v náplni práce.*“

Informant B sdělil že:.....“ *po svém nástupu jsem chtěl, aby došlo k vnitřní přestavbě, ale z ministerstva školství mi nebyly dány peníze.*“

„Spolupracovali jsme s Diagnostickým ústavem Bohumín, orgány sociálně-právní ochrany dětí, soudy, Policií, rodinou dle potřeby.“

„ Za mého působení ve funkci se nic výrazně nezměnilo ve spolupráci s institucemi. “

Informant C sdělil že:.....*“po svém nástupu jsem chtěla úzce spolupracovat (a mám důkazy) s ministerstvem školství.“*

“nefungovala základní spolupráce mezi zřizovatelem a námi.“

„Obrovské selhání spolupráce kladu na Diagnostický ústav Bohumín, který mě měl metodicky vést a pomoci v začátcích mé práce ředitelky ústavu“..

„Netransparentnost v rozdávání peněz, metodického vedení a pomoci.“ ...

“Ve spolupráci s dalšími organizacemi jsme byli minimálně o dva roky napřed, než jiné ústavy (důkazy).“ ..

Informant D sdělil že: ...*“proces transformace v mé práci se projevil hlavně ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Z jejich strany jsem cítila mnohem větší zájem o dítě.“*

„To přispívalo k vzájemnému sblížení“

“Dále se ve větší míře rozvíjela spolupráce s rodinou. Plně jsme podporovali kontakty dítěte“,...

“Další spolupráce s institucemi probíhala na běžné úrovni.“ ..

„Transformaci chápu hlavně v tom smyslu, že se u dětí přistoupilo k individuálnímu přístupu.“ ...

“Přístupy, zaměstnání, vzdělání byly vybírány dle možností a schopností dítěte.“

„Celý systém institucionální výchovy se stal nástrojem k individuálnímu přístupu k dětem, jeho rodině, schopnostem, právům i povinnostem a to vždy v zájmu dítěte.“

Spolupráce s dalšími subjekty ač probíhala paralelně s transformací ústavní výchovy, nebyla v tomto zařízení výrazně změněna. Byla omezena nesplněnou zákonnou podmínkou přestavby. Zařízení tak plnilo podmínky stanovené zákonem a drželo se metodického vedení nadřízených orgánů. Po roce 1989 až doposud nebyly investovány peníze z ministerstva školství do přestavby. Jakékoliv snahy ze strany vedení a zaměstnanců zařízení o navázání nové spolupráce byly značně omezeny. Nevyhovující zařízení vedlo k následným rozporům mezi vedením ústavu a nadřízených orgánů. Tato příčina se podílela na vzniku nespolečné a nesystémového vedení. Snahy o změnu ve spolupráci s dalšími subjekty, které probíhaly v zařízení, nemohly odvrátit uzavření tohoto ústavu.

Všechny nové vazby spolupráce nikdy nebyly dokončeny z obavy, že zařízení bude uzavřeno, nebo byly nové vazby navázány pouze povrchově. Nové změny od roku 2012 do roku 2014 podporovaly rozvoj ústavní péče v zařízení i individuální přístup k dětem. Zpětné vazby ze strany orgánů sociálně- právní ochrany dětí, rodiny i samotných dětí poukázaly, že tyto kroky jsou vedeny správným směrem. Dnes se tyto kroky objevují v transformačním plánu do roku 2020.

Nikdo neví, kdy bylo rozhodnuto o uzavření ústavu, které se projednává od roku 2009. Nelze jednoznačně posoudit, zda k uzavření ústavu došlo z důvodů neefektivního přerozdělování peněz nebo nespolečné spolupráce s dalšími subjekty.

6.4 Odpověď na hlavní výzkumný cíl

Jak se ve výchovném ústavu změnila aktivita týkající se výchovné a sociální práce s cílovou skupinou v důsledku procesu transformace.

Proces transformace výchovného ústavu v Králíkách vedl ku prospěchu dětí umístěných v tomto zařízení.

Dlouhá léta se uplatňovaly prvky výchovy svěřenců direktivním řízením formou příkazů, plněním povinností a učením se pracovních návyků, základů slušného chování. Ke všem dětem se přistupovalo stejně. Základem všech těchto výchovných praktik byl režim, řád, stereotyp – vše cestou pokynu, příkazu, povelu (učení, práce). Tyto výchovné praktiky tak po mnoho let dokázaly převychovat děti s poruchami chování. Léty zažité formy výchovy se jen pomalu měnily do dnešní podoby.

Výrazné změny v pojetí výchovy a péči o děti s poruchami chování přišly do zařízení až v 90. letech. Do direktivní výchovy v internátním typu ubytování dětí proniká nový model - model rodinného života. Chlapci tvořili menší skupiny a prostory v zařízení se přestavovaly tak, aby menší skupiny byly vychovávány obdobně jako v rodině. Zmenšením počtu dětí na skupině i ve škole zaznamenávají pedagogičtí pracovníci potřebu pracovat s individualitou dítěte.

Chlapci do zařízení přicházeli na základě diagnostické zprávy Dětského diagnostického ústavu v Bohumíně. Dle této komplexní zprávy pracovníci zařízení přistupovali k výchově a péči o tyto děti. Diagnostická zpráva obsahovala osobní údaje, zprávu ze školy a výchovné skupiny, psychologa a etopeda.

Doporučení, které má zařízení dodržovat u dítěte s poruchou chování. Všechna doporučení byla ústavem plněna, ale i přesto se v tomto období ještě pořád objevují prvky direktivního řízení dětí.

Nadále přetrvává pravidlo více povinností pro dítě, méně zlobení. Po splnění všech povinností dětí se následně přistupovalo k návrhům na volnočasové aktivity.

Sociální práce v zařízení se nikterak neměnila, spolupráce probíhala běžným způsobem, dle platné legislativy, nařízeních ředitele, či nadřízených orgánů. Sociální práce ve výchovném ústavu měla administrativní charakter.

Direktivní výchova svěřenců v ústavu měla letité, zažité výchovné postupy s pomalým odklonem. K zákazu fyzických trestů došlo až v roce 2010.

Od roku 2012 byla práva dětí na prvním místě.

Velké množství volnočasových aktivit podporovalo individuální schopnosti dítěte (fyzické, psychické). Děti měly více práv a méně povinností. Byly odstraněny poslední prvky represe (izolační místnost). Vysoké požadavky jsou kladeny na výchovu dětí s poruchami chování vedoucí k rozvoji jejich individuality. Plně se podporuje rodina jako prvotní instituce (kontakty, dovolenky, podmíněčné propuštění, zrušení ústavní výchovy, aktivní vyhledávání sourozenců, zprostředkování kontaktu s rodinou). Dítě se sociálně vychovává, probíhá interakce s okolím, respektuje se jeho individualita. Intenzivně probíhá socializace jedince a jeho začlenění do společnosti. Na výchově dítěte se podílí celý tým odborníků.

Sociální práce ve výchovném ústavu se podstatně mění. Sociální pracovnice je v úzkém kontaktu s dítětem, jeho rodinou, dalšími institucemi. Stává se součástí komplexního výchovného plánu v péči o dítě s poruchami chování. Dítě spolu se sociální pracovníci přistupují k možnostem, které jsou v jeho zájmu a prospěchu.

Úzká spolupráce s orgány sociálně právní ochrany, sanace do rodin, návštěvy sourozenců v jiném typu zařízení, či rodičů ve výkonu trestu se sociální pracovníci zařízení dávají této práci nový rozměr, novou náplň. Přestává tak být jen administrativním pracovníkem. Stává se sociálním pracovníkem dítěte umístěného ve Výchovném ústavu v Králíkách.

Shrnutí praktické části

Hlavním výzkumným cílem mé práci je zjistit, jak se aktivity týkající výchovné a sociální práce s cílovou skupinou změnilo v důsledku procesu transformace. K dosažení výzkumného cíle jsem využila techniky kvalitativního výzkumu. Tento výzkum byl opřen o výpovědi bývalých ředitelů ústavního zařízení v Králíkách a sociální pracovníci. Dnes ani jeden z respondentů není v tomto zařízení zaměstnán a myslím, že odstupem od pracovních povinností se objektivně podařilo zmapovat proces transformace výchovného ústavu v Králíkách.

Pomocí pilotáže se podařilo vhodně zformulovat otázky pro informanty, tak aby z výpovědí bylo patrné, jak se práce ve výchovném ústavu postupně měnila.

Zvolila jsem tři dílčí cíle, které mi měly pomoci ve zmapování transformace tohoto tradičního ústavu a odpovědět na hlavní cíl bakalářské práce.

Dílčí cíle jsem zaměřila na výchovné přístupy, sociální práci a spolupráci s ostatními subjekty v průběhu transformace. Získané informace od informantů jsem pomocí indukce, analýzy, syntézy a kódování převedla do této práce.

První dílčí cíl poukázal na výrazný posun v přístupu k právům dětí a změny výchovných praktik.

V druhém dílčím cíli je znatelná transformace sociální práce v ústavním zařízení a její obměna. Do budoucna je prognóza expanze sociální práce a potřeba kvalitních sociálních pracovníků.

Třetí dílčí cíl mapoval spolupráci výchovného ústavu v Králíkách s dalšími subjekty. Tato spolupráce v zařízení probíhala paralelně s transformací ústavní výchovy, ale nebyla v tomto zařízení výrazně změněna z důvodu nesplnění zákonné podmínky. Odpověď na hlavní výzkumný cíl je, že proces transformace Výchovného ústavu v Králíkách vedl ku prospěchu dětí k plnohodnotnějšímu přístupu a rozvoji osobnostní složky umístěných dětí.

Závěr práce

Výchovný ústav v Králíkách během své existence vychoval čtyři generace chlapců. Je školským zařízením pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy dětí a mládeže. Do zařízení se umísťují chlapci plnící povinnou školní docházku. Výchovný ústav zabezpečuje komplexní péči a připravuje děti, mládež pro samostatný život mimo institucionální zařízení.

Teoretická část práce vymezuje pojmy a definice institucionální výchovy s konkrétním zaměřením na Výchovný ústav v Králíkách. Samotnou kapitolou jsou děti s poruchami chování. V teoretické části jsem popsala proces transformace Výchovného ústavu v Králíkách, který byl doplněn v praktické části.

Na Univerzitě Hradec Králové byla obhájena již řada prací, které se zabývaly ústavní výchovou. Proces transformace Výchovného ústavu v Králíkách, jeho aktivity týkající se výchovné, sociální práce a spolupráce s jinými subjekty doposud nikdo na univerzitě nezpracoval. Práce je ojedinělá i s ohledem na uzavření tohoto ústavu. Pravděpodobně již toto zařízení nebude nikdo podrobně mapovat. Velká část dokumentů v této práci je dnes uložena ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.

Hlavním cílem mé práce bylo zmapování procesu transformace výchovného ústavu. Jak se změnila výchovná péče o klienty a podoba sociální práce vykonávané v zařízení. Z výpovědí informantů vyplynulo, že výchova dětí s poruchami chování a podoba sociální práce se transformovala postupně, dle platných zákonů, nových trendů, možností, nařízeních, pokynů nadřízených orgánů a ze strany vedení zařízení. Sociální práce se odvíjela dle požadavků nové podoby ústavní výchovy a nařízeních nadřízených orgánů. Takto nastavená kritéria včetně možností zařízení a uplatňování nových trendů ve výchově i sociální práci odstraňovaly zastaralé zažité postupy. Vše toto vedlo k všestrannému rozvoji dětí. Změny, které v tomto zařízení proběhly, vedly k plnohodnotnějšímu, podnětnějšímu přístupu a rozvoji osobnostní složky dětí.

Při realizaci výzkumného šetření, se podařilo proces transformace Výchovného ústavu v Králíkách dobře a podrobně zmapovat. Pomocí pilotáže výzkumu, byly vhodně formulovány výzkumné otázky, kterými se podařilo odpovědět na hlavní výzkumný cíl a hlavní cíl práce.

Zajímavý a přínosný by byl nový výzkum zaměřený na děti, které prošly tímto zařízením. Doplnil by proces transformace tohoto tradičního ústavu z pohledu dětí s poruchami chování, které zde byly umístěny. Jejich názor na výchovu a sociální práci vykonávanou v tomto zařízení by tuto práci obohatil a doplnil.

Aktuálně ústavní výchova směřuje k vytvoření moderního, efektivního a dostupného systému s důrazem na kvalitu a profesionalitu poskytované péče o děti a jejich rodiny. Posilovat se budou zejména ambulantní služby za účelem vyšší míry prevence rizikového chování. Bude se usilovat o návrat dětí do rodin, je-li to v nejlepším zájmu dítěte, prostřednictvím úzké spolupráce s rodinou. Reflektivní skupiny dětí a rodičů, rodinná mediace, střídavé pobyty rodina - ústav, flexibilní uvolňování do rodinné péče, posilování odpovědnosti rodičů za dění v rodině. Úzká spolupráce s místně příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí. Takto nastavené kritéria nové podoby ústavní výchovy budou i nadále rozvíjet výchovné prvky, aktivity a hlavně nastaví novou podobu sociální práce. Je zřejmé, že je znatelná, potřeba kvalitních sociálních pracovníků a rozvoj sociálních služeb.

Mým přáním je, aby má bakalářská práce poukázala na důležitost sociální práce ve výchovných zařízeních a nejen tam, protože sociální práce se v těchto typech zařízení výrazně mění a měnit bude. Stala se součástí výchovného procesu s dětmi vedoucí k jejich prospěchu.

Tato práce by mohla sloužit široké veřejnosti k pochopení důležitosti těchto zařízení, ale i lidem podílející se na tvorbě nové podoby ústavní výchovy. Práce může být do budoucna poučením o neefektivní, neúčelné výchově a péči o děti s poruchami chování, nebo právě naopak o účelných prvcích ve výchově vedoucí k nápravě patologického chování dětí a mládeže. Vždy bude potřeba ústavních zařízení, ale až čas ukáže, zda-li bylo rozhodnutí o uzavření ústavu správné a jaké výchovné postupy a péče o děti s poruchami chování se uplatňovaly a uplatňují.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Transformační tabulka cílů	51
Tabulka č. 2 Kódování.....	80

Seznam použité literatury a zdrojů

SLOMEK Zdeněk, *Etopedie*, 1 vyd. Praha: ujak, 2010, 96 s. ISBN 978-80-86-723-84-6

MATOUŠEK Oldřich a kol., *Základy sociální práce*, 3 vyd. Praha: Portál, 2012, 312 s., ISBN 978-80-262-0211-0

MŠMT ČR – Transformace institucionální výchovy 2014 [online].[cit. 15.9. 2014]
Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/34169/>

PTÁČEK Radek, KUŽELOVÁ Hana, ČELEDOVÁ Libuše, *Vývoj dětí v náhradních formách péče*, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí 2011,56 s., ISBN 978-80-7421-040-2

NOVOTNÁ Věra, FEJT Vladimír, *Sociálně- právní ochrana dětí*, 1.vyd, Praha: ujak 2009, 254s., ISBN 978-80-86723-77-8

PÉMOVÁ Tereza, PTÁČEK Radek, *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*, 1. vyd. Praha: Publishing, a.s. 2012, 192 s., ISBN 978-80-247-4317-2

eStranky.cz, *Dětské domovy* 2014 [online] [cit.18.9.2014] Dostupné z: <http://www.kulickovy.estranky.cz/clanky/detske-domovy.html>

MŠMT ČR , *Zpráva o vývoji Českého regionálního školství* 2014 [online] [cit.18.9.2014] Dostupné z: [/Downloads/Zprava_o_vyvoji_ceskeho_regionalniho_skolstvi%20\(2\).pdf](/Downloads/Zprava_o_vyvoji_ceskeho_regionalniho_skolstvi%20(2).pdf)

MŠMT ČR , *Koncepce rozvoje školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy* 2014 [online] [cit. 18.9.2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/34169/>

MATOUŠEK Oldřich, KROFTOVÁ Andrea, *Mládež a delikvence*, 2.vyd., Praha: Protál 2003, 344 s., ISBN 80-7178-771-X

MATOUŠEK Oldřich, MATOUŠKOVÁ Andrea, *Mládež a delikvence*, 2.vyd., Praha: Portál 2011, 336 s., ISBN 80-7367-825-X

PTÁČEK Radek, *Poruchy vzdělání v dětském věku*, Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí 2006, 23 s., ISBN 80-86991-81-4

WHO/ÚZIS ČR, *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR*, 2014 [online] [cit. 15.10.2014] Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>

Metodický portál RPV, *Psychopatologie pro pomáhající profese* 2012 [online] [cit. 17.10.2014] Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/s/16475/psychopatologie-pro-pomahajici-profese-poruchy-chovani-v-detskem-veku-a-dospivani.html/>

Vnitřní řád Výchovného ústavu, dětského domova se školou a školní jídelny Králíky

Interní dokumenty Výchovného ústavu, dětského domova se školou a školní jídelny Králíky

Kroniky Výchovného ústavu, dětského domova se školou a školní jídelny Králíky

ŠVAŘÍČEK Roman, ŠEĐOVÁ Klára a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 1. vyd., Praha: Portál 2007, 384 s., ISBN 978-80-7367-313-0

STRAUSS Anselm, CORBIN Juliet, *Základy kvalitativního výzkumu, postupy a techniky metody zakotvené teorie*, 1.vyd., Boskovice: Albert 1999, 228 s., ISBN 80-85834-60

KUTNOHORSKÁ Jana, *Výzkum v ošetrovatelství*, 1.vyd., Praha: Grada 2009, 175 s., ISBN 978-80-247-2713-4

Zákony

109/2002 Sb. ZÁKON ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní výchovy, nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivné výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

472/2011 ZÁKON ze dne 20. prosince 2011, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů

372/2011 Sb. ZÁKON ze dne 6. listopadu 2011 o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

108/2006 Sb. ZÁKON ze dne 14. března 2006 o sociálních službách

99/1963 Sb. ZÁKON ze dne 4. prosince 1963 Občanský soudní řád

89/2012 Sb. ZÁKON ze dne 3. února 2012 Občanský zákoník

563/2004 Sb. ZÁKON ze dne 1. ledna 2015 o pedagogických pracovnících

2/1993 Sb. ZÁKON ze dne 16. prosince 2012 - Listina základních práv a svobod

359/1999 Sb. ZÁKON ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí

500/2004 Sb. ZÁKON ze dne 24. června 2004 správní řád

218/2003 Sb. ZÁKON ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

140/1961 Sb. ZÁKON ze dne 29. listopadu 1961 Trestní zákon

349/1999 Sb. ZÁKON ze dne 8. prosince 1999 o Veřejném ochránci práv

Seznam příloh

Příloha A - Obrázek č.1 – změny názvů Výchovného ústavu v Králíkách

Příloha B – List šetření 1

Příloha C – List šetření 2

Příloha D – List šetření 3

Příloha E – List šetření 4

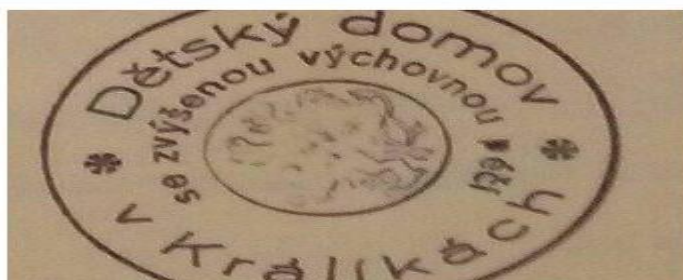
Příloha F – Tabulka č. 2 – Kódování

Příloha A Obrázek č.1 – změny názvů Výchovného ústavu v Králíkách

Zemská vychovatelna v Králíkách,
dne 17. X 1945 19
číslo 544/528
Případky.

VÝCHOVNÝ ÚSTAV, DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU
ZÁKLADNÍ ŠKOLA A ŠKOLNÍ JÍDELNA
5.května 383, 561 69 KRÁLÍKY
Tel.: 465 631 116, fax.: 465 631 487

Zdroj: Kroniky výchovného ústavu

List šetření 1

Ředitel Výchovného ústavu v Králíkách v letech 1989-2010

Nepřeje si být jmenován – Ředitel A

28.11.2014 v 11⁰⁰

Rozhovor probíhal v kanceláři výchovného ústavu

Přístup k právům a povinnostem klientu?

Ředitel A – osobně jsem nesledoval práva a povinnosti chlapců. Hlavním ukazatelem pro mě byly průběžné zprávy pedagogických pracovníků. Myslím si, že vždy mělo dítě více povinností než práv a tak to u těchto typů zařízení muselo být.

Co hodnotíte kladně ve výchově?

Ředitel A – chlapci si uvědomovali, že něco je za něco. Všechny volnočasové aktivity si museli zasloužit. Měli zažité pracovní návyky, dokázali uklízet, pracovat na zahradě, ve skleníku. V zimě odhrabovali sníh, na podzim hrabali listí. Dokázali sít a pracovat na záhonech v dílnách. Domů odjížděli za odměnu, při splnění svých povinností. Dbal jsem na vytvoření základu slušného chování. Chlapci zdravili, děkovali, prosili, což už dnes nevidím.

Co se nepovedlo ve výchově?

Ředitel A – nemám pocit selhání celého systému ústavní výchovy. Chlapcům se dostalo dobrého základu do života. Na Králky musí vzpomínat dobře.

Jak vidíte další vývoj ve výchově?

Ředitel A – je mi hrozně líto, že končíte. Ústav s tak dlouholetou tradicí by měl být zachován. Největší chyba je, že ministerstvo neinvestovalo peníze, aby vznikly rodinné buňky, které máte předepsané. Váš konec si může připsat na svůj vrub vaše nové vedení, které se nedokázalo na ministerstvu prosadit. Nedokázalo ani vychovat chlapce. Chlapci neumí základy slušného chování, tak by se další vývoj měl zabírat více činnostmi dětí a pořádnou náplní dne, než nic neděláním a chozením na bazény.

Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce?

Ředitel A – sociální práce byla plně v kompetenci sociální pracovnice, která s nimi

komunikovala, dopisovala si a řešila dovolenky. Já jsem se s nimi někdy nepotkal, když přijeli na návštěvu.

Co hodnotíte kladně v sociální práci?

Ředitel A – v tuto chvíli nejsem obeznámen v čem vůbec spočívá a co se mohlo v práci sociální úřednice změnit

Co se nepovedlo v sociální práci?

Ředitel A – nevím, co ode mě chcete slyšet. Já opravdu neznám odpověď.

Jak vidíte další vývoj sociální práce?

Ředitel A – já netuším, co mají v náplni sociální pracovníci. Jak se to může vyvíjet a kam. Pouze v médiích sleduji, že si asi můžou dělat, co chtějí.

Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), rodinou, soudy, či jinými institucemi?

Ředitel A – když ve sbírce zákonů bylo, že máme zřídit rodinné buňky, tak jsme nedostali peníze. Sám jsem z rozpočtu na zařízení přepažil velké ložnice, aby chlapci spali nejvíce po třech. V době, kdy jsem byl ředitelem, byl našim přímým nadřízeným Diagnostický ústav Hradec Králové, který nás metodicky vedl a já se držel jejich pokynů, změn a nařízení. Spolupráce s orgány sociálně právní ochrany dětí, rodinou, soudy zajišťovala sociální pracovníce, která to měla v náplni práce.

List šetření 2

Pověřený ředitel Výchovného ústavu v Králíkách v letech 2010-2012

Nepřeje si být jmenován – Ředitel B

01.12.2014 v 14⁰⁰

Rozhovor probíhal v bytě respondenta

Přístup k právům a povinnostem klientu?

Ředitel B - hoši museli mít vždy splněny povinnosti, než jsem se s nimi začal bavit o jeho právech. Vždy k takovému jednání jsem přivzal zástupkyni ředitele a pedagogického pracovníka, který u dítěte vykonával přímou výchovnou práci.

Co hodnotíte kladně ve výchově?

Ředitel B – hochům jsem v rámci skupiny povoloval celodenní výlety. Mohli si o víkendech sami vařit v kuchyňce areálu ústavu. Účastnili jsme se sportovních akcí, nejen pořádanými mezi ústavu, ale i ve městě – tím jsem se snažil o integraci. Zakázal jsem fyzické tresty. Snažil jsem se vytvořit domácí prostředí, zkulturnily se ložnice, výzdoba společných prostor. Pedagogické pracovníky jsem vedl k tomu, aby hochům tvořili pestrý a atraktivní program.

Co se nepovedlo ve výchově?

Ředitel B - mám pocit, že pedagogičtí pracovníci nevěnovali hochům takovou pozornost jakou si zasloužili. Učili je více – méně konzumnímu způsobu života a účelovému chování a na to musí dnes spoustu hochů narážet. Také bylo běžné, že pedagogické pracovníky brali jako kamarády. Pedagogický pracovník tak nebyl pro hochy autoritou.

Jak vidíte další vývoj ve výchově?

Ředitel B - dnes pracuji jako učitel ve státní škole. Uzavření ústavu mi je líto, vím co všechno jsem podstoupil, aby nebyl ústav uzavřen. Snažil jsem se komunikovat s ministerstvem a přesvědčit je ať investují do zařízení, protože děti s výchovnými problémy bude přibývat. V čem vidím další vývoj? Jelikož jsem se stal podřízeným mé nástupkyně, která se velmi radikálně a rychle snažila změnit chod zařízení, já sám jsem se ocital v situacích, kdy jsem nevěděl, co mám přesně konat a jak. Chybělo systematické vedení, proškolení všech zaměstnanců, nepřistupovalo se ke všem zaměstnancům stejně. Výchova obzvlášť v takových zařízeních musí mít jednotný postup.

Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce?

Ředitel B – sociální práva v sociální práci mě hlídala hlavně sociální pracovnice. Jezdila na školení a informovala mě o novinkách v této oblasti. Pamatuji si, že mě informovala o novém trendu pěstounských rodin, nebo o spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí.

Co hodnotíte kladně v sociální práci?

Ředitel B – za mě bylo důležité, že žádná kontrola na úseku sociální pracovnice nenašla pochybení. Nikdy jsem nemusel řešit stížnosti ze strany dětí, rodičů, ani sociálních pracovníků orgánu sociálně- právní ochrany dětí.

Co se nepovedlo v sociální práci?

Ředitel B - mě jediné při této otázce napadá, že si orgány sociálně- právní ochrany dětí neuvědomují, co budou dělat s dětmi s výchovnými problémy po jejich začlenění do profesionální rodiny. Nedokázal bych si vybrat ani jedno dítě za svou praxi v ústavu, že bych ho chtěl, dokázal vychovat. Vůbec si to nedovedu představit.

Jak vidíte další vývoj sociální práce?

Ředitel B – jejich počet bude neustále narůstat, protože lidí, kteří budou potřebovat jejich práci, bude čím dál víc. Nebudou se věnovat jen dětem, ale i lidem střednímu věku a seniorům.

Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), rodinou, soudy, či jinými institucemi?

Ředitel B - po mém nástupu jsem chtěl, aby došlo k vnitřní přestavbě, ale z ministerstva školství mi nebyly dány peníze. Spolupracovali jsme s Diagnostickým ústavem Bohumín, orgány sociálně- právní ochrany dětí, soudy, Policií, rodinou dle potřeby. Za mého působení ve funkci se nic výrazně nezměnilo ve spolupráci s institucemi.

List šetření 3

Ředitelka Výchovného ústavu v Králíkách v letech 1012-2014

Nepřeje si být jmenována – Ředitel C

5.12.2014 v 15⁰⁰

Rozhovor probíhal v kanceláři výchovného ústavu

Přístup k právům a povinnostem klientu?

Ředitel C - práva dětí byla vždy pro mě na prvním místě. Nadstandardně jsem se věnovala dětem i ve svém osobním volnu. Pokud jsem se od dětí dozvěděla o porušení jejich práv ihned jsem to řešila s příslušným pedagogickým pracovníkem a dokázala jsem vyvodit patřičné důsledky.

Co hodnotíte kladně ve výchově?

Ředitel C – snažila jsem se mít ke každému dítěti individuální přístup. Pokud bylo potřeba, věnovala jsem se dětem i po stránce logopedie, čtení. Naslouchala jsem jim a tím jsem věděla o veškerých problémech a dění v zařízení. Po svých zaměstnancích jsem požadovala plnění týdenních plánů, činností. Dále jsem zrušila nošení ústavního oblečení a povolila civilní. Zrušila jsem izolační místnost. Obklopila jsem se odborníky, kteří mi pomáhali naplňovat moji koncepci, ve které byly zahrnuty nové trendy vč. sanace do rodiny, spolupráce s institucemi. Podporovala jsem návštěvy v rodině, navštívila jsem s chlapcem věznicí kde měl otce. Začala jsem spolupracovat s nestátními organizacemi, které domov zahrnovali řadou dárků. Ty potom sloužily jako odměny a motivace k dobrému chování.

Co se nepovedlo ve výchově?

Ředitel C – nejsem si vědoma, že by se něco nepovedlo. Nastavila jsem průhledný systém hodnocení dětí, který selhal né nezájmem dětí, ale dospělých. Děti se mi svěřovaly, že se vychovatelům nechce podílet na aktivitách, které by je bavily a rozvíjely.

Jak vidíte další vývoj ve výchově?

Ředitel C – celé mé odvolání a zrušení ústavu byl komplot, vykonstruovaný, cílený. Báli se mých názorů na vývoj výchovy a toho, že mám jasnou představu, kam by se měla ústavní výchova ubírat. Dnes má slova a názory na výchovu zaznívají z jiných úst, vždyť to co slyším, jsme už dávno dělali a měli nastavené. Pojmenovala

jsem nahlas problémy, zveřejnila v médiích, jaké úskalí jsou ve výchovných zařízeních a byla za to odvolána. Až po mém zveřejnění se konají kroky, které se roky přehlížely a jsou to mé názory na výchovu, které jsem vyslovila nahlas. A já to nemohu přenést přes srdce, všechno co jsem dokázala v našem zařízení a nedali šanci ukázat to i jiným zařízením. Až po mém odvolání to dnes mají jiná zařízení jako metodický pokyn?! Všechny mé návrhy smetli ze stolu. Všechny mé kroky vedly k záchraně a rozvoji lepší ústavní výchovy a k prospěchu dítěte.

Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce?

Ředitel C – já jsem se dětem věnovala hlavně po stránce pedagogické a individuálnímu přístupu ke každému dítěti. V sociální oblasti se orientovala zkušená sociální pracovnice. Jako novinku jsem zavedla návštěvy v rodinách dětí, kterých se účastnila. Dále zpracovávala zpětnou vazbu se sociálními pracovníky orgánu sociálně- právní ochrany našich dětí. Pokud přijeli z orgánu sociálně- právní ochrany na návštěvu za dítětem, vždy jsem s pracovníky komunikovala a své postřehy s prací s dětmi, jsem jim předala a informovala je.

Co hodnotíte kladně v sociální práci?

Ředitel C – sama jsem se zapříčinila o následné vzdělávání sociální pracovnice. Musela se účastnit ranních komunit, teambuildingu, Supervize. Měla jsem zájem, aby sociální pracovnice odváděla kvalitní práci a při řešení jejich pracovních problémů, jsem jí byla vždy nápomocná. Ovšem sama jsem přišla s novými trendy zasahujícími do sociální práce a tím pozměnila náplň její práce, která do té doby se nikterak neměnila.

Co se nepovedlo v sociální práci?

Ředitel C – je kladen velký důraz a zodpovědnost sociálních pracovníků na orgánech sociálně právní ochrany dětí. Mám na mysli, proč vytváří individuální plány, které má ústav zpracované specialisty a odbornými pracovníky. Proč sám ústav neprovádí sanace do rodiny, když má dítě v plném přímém zaopatření. Jejich pravomoci jsou neúměrně posilovány, ač děti neznají a nechápou, jako pracovníci v ústavním zařízení, kteří jsou s nimi denně v kontaktu.

Jak vidíte další vývoj sociální práce?

Ředitel C – sociální práce se bude nesmírně rozvíjet a zažijeme v našem státě obrovskou expanzi. Neustále bude přibývat občanů, kteří budou využívat jejich služeb. Avšak sociální práce s nezletilými by u sociálních pracovníků měla

vyžadovat pedagogické vzdělání, protože by potom pracovníci chápali postoje a jednání dětí. V jejich zájmu by měl být individuální přístup ke každému, kdo požádá o pomoc. Sociální pomoc by měla být dílčí část celého týmu odborníků.

Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), rodinou, soudy, či jinými institucemi?

Ředitel C – po svém nástupu jsem chtěla úzce spolupracovat (a mám důkazy) s ministerstvem školství. Mé projekty např. zřízení Střediska v Králíkách bylo smeteno, bez udání důvodu. Měla jsem také zpracované projekty na lanové centrum v parku ústavu, byl nám zamítnut projekt na výměnu oken a zamítnutých projektů bylo mnohem víc. Absolutně nefungovala základní spolupráce mezi zřizovatelem a námi. Upřednostňovány byly ústavy, kdo měl své přátele na ministerstvu školství, mezi než jsem neměla šanci se dostat. Obrovské selhání spolupráce kladu na Diagnostický ústav Bohumín, který mě měl metodicky vést a pomoci v začátcích mé práce ředitelky ústavu. Vedení Diagnostického ústavu se přijelo pouze jednou podívat a tím, jsem byla proškolená. Diagnostický ústav nedbal ani na mé písemné výzvy s ohledem na práci s dětmi. Při zřízení stropu v odloučeném pracovišti, mi byly dávány pouze příkazy, jak mám zajistit budovu a děvčata, ale ani jeden nadřízený orgán se nezeptal, jestli se děvčatům nic nestalo, jak jsem zajistila ubytování a havarijný postup. Pouze probíhala komunikace zajistěte, uhrad'te. Peníze, které byly investovány do Brandýsa by krásně vytvořily minimálně 2 rodinné buňky. Netransparentnost v rozdávání peněz, metodického vedení a pomoci. Ve spolupráci s dalšími organizacemi jsme byli minimálně o dva roky napřed, než jiné ústavy (důkazy). Byly to návštěvy v rodinách umístěných dětí, v jiných Dětských domovech, kde byli sourozenci, návštěvy rodičů ve výkonu trestu. Výběr učiliště probíhal s osobní prohlídkou dítěte tohoto následujícího zařízení, školy. Scházeli jsme se se sociálními pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí v místě bydliště dítěte a spolu prováděli šetření v rodině, což vedlo ke správnému úsudku nějakého rozhodnutí v zájmu dítěte. Byl zde pohled dvou nezávislých orgánů. Byli jsme schopni dítě zavést domů, nebo ho přivést, když rodiče neměli peníze na cestu zpět do ústavu. Vždy jsme hledali cestu jak to udělat, ať se dítě dostane domů, nebo zpět do zařízení a hlavně v pořádku. S každým dítětem po návratu z dovolenky, byl udělán pohovor, jak probíhala návštěva u rodičů a mnoho dalších. O všech těchto spolupracích mám zápisy. Transformaci vidím jako nutnou, vidím nové možnosti

ale nepružnost ministerstva školství takové změny přijmout.

List šetření 4

Sociální pracovnice Výchovného ústavu v Králíkách v letech 1990-2014

Nepřeje si být jmenována – Soc. prac. D

12.12.2014 v 16⁰⁰

Rozhovor probíhal v bytě respondenta

Přístup k právům a povinnostem klientu?

Soc. prac. D – práva dětí mi nikdy nebyla lhostejná, ale z titulu své pozice jsem neměla nástroje, abych právo dítěte prosadila. Pracuji v tomto ústavu od roku 1990. Během mé práci se na pozici ředitele vystřídali 3, vlastně dneska už 4 ředitelé a každý měl jiný výchovný cíl. Můžu říct, že za poslední ředitelky (C) došlo k výrazným změnám, ale chybělo cílené proškolení pedagogických pracovníků, kteří by dokázali změnit zažitý přístup k dítěti.

Co hodnotíte kladně ve výchově?

Soc. prac. D – v posledních letech došlo k velké změně přístupu pedagogických pracovníků k dětem. Myslím, že se děti rozvíjeli ve volnočasových aktivitách tak, že by nikdy neměly možnost tyto aktivity zažít v domácím prostředí. Navštěvovaly kina 3D, bobové dráhy, motokáry, rafty, aminoterapie, cyklistika, lyžování. V posledních letech jsem se nesečkala s fyzickými tresty a ponižováním.

Co se nepovedlo ve výchově?

Soc. prac. D – myslím, že v posledním období bylo přehnaně dáváno na názory dětí, což ve výsledku mělo negativní vliv na pedagogické pracovníky. Ti z obavy, aby si děti nestěžovaly – jim ustupovali.

Jak vidíte další vývoj ve výchově?

Soc. prac. D – vzhledem k tomu, že vím, že náš ústav končí, je mi jasné, že již nikdy nebudu pracovat v tomto typu zařízení. Mé zkušenosti, má práce, kterou jsem brala jako poslání končí. Vždy jsme jednali v prospěch dítěte a podle zákonů, vzdělávali jsme se v nových trendech a ty uplatňovali. Vše co nám bylo nařízeno, bylo vždy plněno v souladu zákona. Tak jak se vyvíjí výchova rychlým novým směrem, mělo by se i stejným tempem proškolovat pedagogické pracovníky.

Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce?

Soc. prac. D- od roku 1990 jsem si vytvořila přehledný systém vedení dokumentace, které vlastně sledoval dítě od jeho nástupu do zařízení až po jeho propuštění, nebo přemístění. Za dobu, kterou jsem v ústavu působila došlo k výrazným změnám nejen v právní legislativě, ale i v přístupu k rodičům, institucím i samotným dětem. Vždy jsem se snažila jednat v zájmu dítěte a vždy jsem jednala podle platné legislativy.

Co hodnotíte kladně v sociální práci?

Soc. prac. D – hlavně vidím rozvoj sociálních služeb se zaměřením na nezletilé děti. Myslím tím nařizování ústavní výchovy až v krajních případech.

Legislativní ukotvení sociálních služeb 108/2006 Sb.

Zřízení zařízení jako je ZDVOP (zařízení vyžadující okamžitou pomoc dítěti), Střediska výchovné péče a další podobná zařízení. Náhradní rodinná péče. Také za ty roky vidím posun ve vyhledávání problémových dětí, zařazování dětí do pedopsychiatrických poraden (PPP), které dokážou odstraňovat, diagnostikovat, minimalizovat problémy dítěte a né ihned děti navrhopat na ústavní péči, což dříve nebylo ojedinělé.

Programy pro sociální začleňování.

Návaznost na další úřady (úřady práce apod...)

Děti se umisťují co nejbliže k nukleární rodině.

Vzdělávání dětí sociálnímu učení se. A mnoho dalších...

Co se nepovedlo v sociální práci?

Soc.prac. D – nedokážu si jednoznačně uvědomit co by se nepovedlo. Požadavky, které přicházely, byly průběžně plněny a nikdy jsme se nebránili změnám, které přicházeli.

Jak vidíte další vývoj sociální práce?

Soc. prac. D – vidím, že nároky na každého sociálního pracovníka budou vysoké. Nejen po odborné způsobilosti, vzdělání, ale i morální způsobilosti. Neumím si představit sociálního pracovníka pracujícího s dětmi, který nemá vlastní děti, popřípadě nezvládl výchovu svých dětí. Sociální pracovník musí mít hodnoty svého života pevně nastaveny, aby mohl poskytovat intervenci, těm, kteří ho budou potřebovat. Sociální práce, péče se stává širokou základnou pro všechny občany, obory, dynamicky se vyvíjející. Můžu vám popsat proces v ústavní výchově, ale vidím, že tento obor je dnes součástí preventivních programů na základních

školách, ale i ve volnočasových aktivitách a bude se dále vyvíjet a prolínat. Rizika vidím v neziskových organizacích, kde nejsou prověření a vzdělání pracovníci a nevztahuje se na ně přímá kontrola státu.

Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), rodinou, soudy, či jinými institucemi?

Soc. prac. D – proces transformace v mé práci se projevil hlavně ve spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dětí. Z jejich strany jsem cítila mnohem větší zájem o dítě. Zajímali se o školní prospěch, volnočasové aktivity, v čem dítě vyniká a naopak co mu nejde, s čím má problémy. To přispívalo k vzájemnému sblížení mě-sociální pracovnice ústavu, dítěte a sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Dále se ve větší míře rozvíjela spolupráce s rodinou. Plně jsme podporovali kontakty dítěte, např. tím, že mohl svým rodičům, sourozencům telefonovat dle jeho potřeb, posílat korespondenci. Další spolupráce s institucemi probíhala na běžné úrovni. V posledních letech velice narostla administrativa a to i v souvislosti se zákonem 500/2004Sb. Správní řád. Transformaci chápu hlavně v tom smyslu, že se u dětí přistoupilo k individuálnímu přístupu. U internátních zařízení se poskytovalo dle možností i bez přestavby vytvoření prostředí rodinného bydlení. Sourozenci se začali umisťovat do jednoho ústavu a na společnou rodinnou skupinu – podpora rodiny. Přístupy, zaměstnání, vzdělání byly vybírány dle možností a schopností dítěte. Celý systém institucionální výchovy se stal nástrojem k individuálnímu přístupu k dětem, jeho rodině, schopnostem, právům i povinnostem a to vždy v zájmu dítěte.

Analýza a interpretace dat

„Jak se ve výchovném ústavu změnily aktivity týkající se výchovné a sociální práce s cílovou skupinou v důsledku procesu transformace?“

1. VÝCHOVNÁ SLOŽKA:
 - 1.1 Přístup k právům a povinnostem klientu?
 - 1.2 Co hodnotíte kladně ve výchově?
 - 1.3 Co se nepovedlo ve výchově?
 - 1.4 Jak vidíte další vývoj ve výchově?
2. SOCIÁLNÍ PRÁCE:
 - 2.1 Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce?
 - 2.2 Co hodnotíte kladně v sociální práci?
 - 2.3 Co se nepovedlo v sociální práci?
 - 2.4 Jak vidíte další vývoj sociální práce?
3. VÝVOJOVÉ TENDENCE:
 - 3.1 Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT), orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), rodinou, soudy, či jinými institucemi?

Tabulka č. 2 – Kódování

Kategorie	Pojem	Vlastnosti	Dimenze
VÝCHOVNÁ SLOŽKA: 1.1 Přístup k právům a povinnostem klientu?	A – nesledoval práva a povinnosti dětí.	Frekvence výskytu	Často/nikdy
	B – až po splnění povinností dětí jednal o jejich právech.	Frekvence výskytu	Často/nikdy
1.2 Co hodnotíte kladně ve výchově?	C – práva dětí na prvním místě	Frekvence výskytu	Často/nikdy
	D – neměla kompetence řešit práva dětí.	Frekvence výskytu	Často/nikdy
1.2 Co hodnotíte kladně ve výchově?	A – pracovní návyky. Odměny za splnění povinností. Zásady slušného chování.	Míra	Více/méně
	B – uvolnění režimu. Podpora volnočasových aktivit.	Míra	Více/méně

	<p>C – podpora individuálního přístupu k dítěti, komplexní přístup odborníků</p> <p>D – rozvoj volnočasových aktivit. Odklon od fyzických trestů</p>	<p>Míra</p> <p>Frekvence výskytu</p>	<p>Více/méně</p> <p>Občas/hodně</p>
1.3 Co se nepovedlo ve výchově?	<p>A – vše fungovalo, jak mělo.</p> <p>B – pedagogičtí pracovníci selhávali. Pokles autority.</p> <p>C – pedagogičtí pracovníci selhávali.</p> <p>D – posílení důvěry k dětem na úkor pedagogických pracovníků</p>	<p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p>	<p>Občas/hodně</p> <p>Občas/hodně</p> <p>Občas/hodně</p> <p>Občas/hodně</p>
1.4 Jak vidíte další vývoj ve výchově?	<p>A – dnes mají děti málo práce a hodně zábavy (aktivit).</p> <p>B – sjednocení výchovných postupů. Metodické a spravedlivé vedení od nadřízených.</p> <p>C – potřebnost zásadních změn a to ve všech složkách.</p> <p>D – kladen důraz na kvalitu pedagogických pracovníků</p>	<p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p>	<p>Hodně/málo</p> <p>Hodně/málo</p> <p>Hodně/málo</p> <p>Hodně/málo</p>
SOCIÁLNÍ PRÁCE: 2.1 Přístup k právům a povinnostem klientů z pohledu sociální práce?	<p>A – sociální práci vůbec neřešil.</p> <p>B – sociální práva a povinnosti neměl vůbec zažité. Sociální pracovnice ústavu jezdila na všechna školení.</p> <p>C – v sociální oblasti se neorientovala. Změnila náplň práce sociální pracovnice a poslání této práce v zařízení.</p> <p>D – systematické vedení. Orientace v právní legislativě. Aktivní přístup k rodičům,</p>	<p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p> <p>Frekvence výskytu</p>	<p>Hodně/málo</p> <p>Hodně/málo</p> <p>Hodně/málo</p>

	institucím, dětem.		
2.2 Co hodnotíte kladně v sociální práci?	<p>A – neví.</p> <p>B – sociální práce probíhala bez problémů. Během jeho výkonu funkce nemusel řešit kontroly ani stížnosti.</p> <p>C – následné vzdělávání sociální pracovníce. Změna náplně práce sociální pracovníce. Zapojení sociální pracovníce do pedagogických činností.</p> <p>D – rozvoj sociálních služeb, práce. Vznik nových zařízení pro děti a mládež.</p>	<p>Míra</p> <p>Míra</p> <p>Míra</p> <p>Míra</p>	<p>Více/méně</p> <p>Více/méně</p> <p>Více/méně</p> <p>Více/méně</p>
2.3 Co se nepovedlo v sociální práci?	<p>A – neví.</p> <p>B – nedokáže si představit co budou orgány soc.-práv. ochrany dětí dělat s problémovými dětmi v profesionální rodině. Nedořešení následných situací s pohledu sociální práce.</p> <p>C – posílení kompetencí zařízení pro umístěné děti. Orgány soc.-prav. ochrany dětí by více měly spolupracovat s odbornými pedagogickými pracovníky.</p> <p>D – kladené požadavky byly vždy plněny.</p>	<p>Míra</p> <p>Míra</p> <p>Míra</p> <p>Frekvence výskytu</p>	<p>Více/méně</p> <p>Více/méně</p> <p>Více/méně</p> <p>Vždy/nikdy</p>
2.4 Jak vidíte další vývoj sociální práce?	<p>A – neví.</p> <p>B – potřebnost sociální práce nejen u dětí, ale i středního věku a seniorů.</p> <p>C – expanze sociální práce.</p>	<p>Míra</p> <p>Míra</p> <p>Míra</p>	<p>Hodně/málo</p> <p>Hodně/málo</p> <p>Hodně/málo</p>

	<p>Sociální pracovníci u dětí by měli mít pedagogické vzdělání.</p> <p>D – zkvalitnění odbornosti, vzdělání a morální způsobilosti sociální práce.</p>	Míra	Hodně/málo
<p>VÝVOJOVÉ TENDENCE:</p> <p>3.1 Zda a jak ovlivnil proces transformace součinnost, spolupráci s MŠMT, OSPOD, rodinou, soudy, či jinými institucemi?</p>	<p>A – neuskutečněná přestavba.</p> <p>Min. školství – neinvestovalo.</p> <p>Metodické vedení diagnostického ústavu Hr. Králové – spolupráce.</p> <p>Spolupráce s orgány – sociální pracovnice spolupracovala s orgány dle náplně práce.</p>	Frekvence výskytu	Často/nikdy
	<p>B – Neuskutečněná přestavba.</p> <p>Min. školství neinvestovalo- nespolupráce.</p> <p>Metodické vedení diagnostického ústavu Bohumín – spolupráce.</p> <p>Sociální práce se ve výkonu funkce nijak nezměnila.</p>	Frekvence výskytu	Často/nikdy
	<p>C –Min. školství -nespolupracuje.</p> <p>Zamítnuty jakékoliv nové projekty.</p> <p>Selhání diagnostického ústavu Bohumín v metodickém vedení – nespolupráce.</p> <p>Kladně hodnoceno – nadstandartní spolupráce s organizacemi a orgány soc.- prav. ochrany dětí.</p> <p>Aktivní nadstandartní práce s rodinou dítěte.</p> <p>Individuální přístup k dítěti.</p> <p>Transformace ústavní výchovy považována za nutnou.</p>	Frekvence výskytu	Často/nikdy

	<p>D – negativní dopad na velký nárůst administrativy.</p> <p>Pozitivně hodnoceno – zkvalitnění práce orgánů soc.-prav. ochrany dětí – větší zájem o dítě a názorů zpětné vazby na převýchovný proces.</p> <p>Rozvoj spolupráce s rodinou.</p> <p>Umíst'ování sourozenců do jednoho zařízení.</p> <p>Individuální přístup ke každému z dětí dle schopností.</p>	Frekvence výskytu	Často/nikdy
--	--	-------------------	-------------

Pramen: (Švaříček, Šeďová 2007)

Otevřené kódování – Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty v textu výzkumník dále pracuje. (Švaříček, Šeďová, 2007)

Axiální kódování – soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie a interakce a následky.

(Strauss, Corbin 1999)

Selektivní kódování - Je proces, kdy se vybere jedna centrální kategorie, která je pak systematicky uváděna do vztahu k ostatním kategoriím. Tyto vztahy se dále ověřují a kategorie, u nichž je to třeba, se dále zdokonalují a rozvíjejí.

(Kutnohorská, 2009).